

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2015/7

Sebestyén László felvétele

TARTALOM

◀ Te+én	2
<i>Elek Lenke</i>	
TÁRGYESÉT	
Tóthék	4
<i>Buza Péter</i>	
DÉLELŐTT	
◀ Zöldmellénnyel	8
<i>Horváth Júlia</i>	
ÖTVEN ÉV	
Kaszinótól a Holdudvarig	10
<i>Csontó Sándor</i>	
NYUGATI	
◀ Ambuláns beavatkozások Terézvárosban	12
<i>Somogyi Krisztina</i>	
FÉNYIRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
Kertvendéglő a körengetegben	18
<i>Szántó András</i>	
Simplicissimus Budapestje	22
A NAGY HÁBORÚ	
◀ A barakk-kórházból nyomortelep	24
<i>Rokob Tibor</i>	
MINT A TUDAT REJTETT BARLANGJÁRATAI	28
<i>Ferencz Győző</i>	
Lesz nekem egy szigetem	28
<i>Csontó Sándor</i>	
A tervezőasztaltól a hirdetőoszlopig	29
Budapest +25	30
◀ Életünk a játék	30
Törékeny természet – Herend kincsei	30
Pesti Mikrokozmosz	31
A legújabb kor giccse	31
<i>Zappe László</i>	
ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
◀ Főúr, megfizetek!	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST évek óta kapkodja a fejét a Liget Projekt újabb és újabb fejleményeinek hallatán. Az első konkrét tervek – csak emlékeztetőül – alig három éve, 2012 őszén láttak napvilágot. Ekkor kerekedett ki a Városligetbe költöztetendő közintézmények listája: a Nemzeti Galéria és a Ludwig Múzeum, a Néprajzi Múzeum, a Magyar Fotográfiai Múzeum (amelyeknek most is van épületük), illetve a Magyar Építészeti Múzeum (amelyet régi óbudai házacskájából elűztek) és a Magyar Zene Háza (ennek leendő funkciója nem ismert, de nyilvánvaló, hogy létrejöttével megüri a Zenetudományi Intézet és Zenetörténeti Múzeum vári palotája, és kérdésessé válik a Vörösmarty utcai Régi Zeneakadémia épületének jövője is). Baán László akkor a Ludovikából kiköltöztetendő Természettudományi Múzeum sorsának megoldását is feladatául kapta, erről ma már nem esik szó.

Nem esik szó arról az interaktív játszóházról vagy kalandparkról sem, amelyet a PeCSa helyén kívántak létrehozni, sem a Széchenyi Fürdő mellé álmodott gyógyszállóról. A PeCSát mindenesetre bezárták, az emeletén működött repüléstörténeti gyűjtemény sorsa bizonytalan, ahogyan az is, hogy hová fogják beraktározni a szintén bezárt Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum nagy méretű tárgyait: járműveket, kényes maketteket. Mert a szintén terbe vett Szabolcs utcai raktározási és restaurálási központ jó esetben is csak két év múlva készül el, amúgy meg az anyag töredékét se lesz képes befogadni, már csak azért se, mert deklaráltan főként a Szépművészeti, a Nemzeti Galéria és a Néprajzi számára épül.

A 2013 februárjában részleteiben is ismertetett projekt része volt és maradt az Állatkert hatalmas biodomjának megépítése és ezzel szoros összefüggésben a cirkusz elköltöztetése, épületeinek lebontása és egy modern cirkuszközpont létrehozása. Szerepeltek továbbá mélygarázsok, parkolóházak, új földalatti-megálló, elektromos buszhálózat... Ugyanezen év nyarán kormányhatározat született a „Zöld Liget” ökológiai oktató- és látogatóközponttról (azóta néma csend), a Közlekedési Múzeum bővítéséről (erről egyelőre annyit tudni, hogy vissza akarják építeni az eredeti kupolát, ami a múzeumi működéshez teljesen szükségtelen, cserébe drága, anakronisztikus, és kockázatos mértékben meg fogja terhelni statikailag a mocsaras talajon ma is folyamatosan, sunyin süllyedő épületet). Az Olof Palme háznak valamiféle gasztronómiai funkciót szántak, erről azóta sincs érdemibb infó.

Mindezen tervek megvalósításának első lépéseként Papcsák polgármesterrel benyújtatták, majd megszavazták azt a törvénytervezetet, amely a Városligetet minden törvény, rendelet és előírás hatálya alól kivonta, és 99 évre a Városliget Zrt. ingatlanhasznosító cég kezelésébe adta.

2014 elején nagy csinnadrattával kiírták a nemzetközi pályázatot, amelynek eredménye enyhén szólva kérdésesre sikeredett. Őt épület nyert, de a 2015 júniusi kormánybejelentés értelmében most épp ott tartunk, hogy belátható időn belül csak egy újat építenek meg és két régit hoznak rendbe: megépülne a Magyar Zene Háza (hogy felszabaduljon az Erdődy palota?), és megújul a Szépművészeti meg a Múcsarnok. A Néprajzi Múzeumról Fürjes kormánybiztos a minap azt nyilatkozta: idén megkezdődik a felújítása – ez nem éppen azt jelenti, hogy új épületet kap... A Nemzeti Galéria újabb pályázata még nem zárult le, megépítése – a PeCSa helyén, de annál sokszorta nagyobb területen – továbbra is teroben van.

A cirkusz a legújabb elgondolás szerint az Ajtósi Dürer sorra, a Sacré Coeur | Pártfőiskola épületegyüttese mellé, illetve részben helyére kerülne, ahol ma – 2019-ig érvényes szerződéssel – a népszerű Dürer Rendezvényház és Dürer kert működik.

A Széchenyi Fürdő kétségkívül megérett a felújításra, ahogyan a Vajdahunyadvár is – ez utóbbinál állandóan szó van a Mezőgazdasági Múzeum kiköltöztetéséről és az eredetileg is múzeumnak épült együttes funkciójának megváltoztatásáról: oda kerülne valami nagyszabású gasztronómiai központ (de nem tudni, hogy akkor mi lesz a Palme házból).

Végül Lázár miniszter szavai szerint „kertészeti-tájépítészeti ötletpályázatot írnak ki a Városliget közparkfunkciójának helyreállítása érdekében, továbbá számos épületet felújítanak, és újak is épülnek” – hogy előbbieket melyek lesznek, utóbbiak pedig minek és hová épülnének, nem derült ki.

Összegezve: a Baán féle lufi kipukkadni látszik – ami egyáltalán nem baj, sőt. Baj az, hogy nem tudni, mi lesz a nagy lendülettel bezárt vagy rég épület nélkül tengődő közgyűjteményekkel, a bontásra ítélt épületekkel, a gigaprojekt árnyékában vegetáló többi budapesti múzeummal (köztük elsősorban az Iparművészeti), a hasznosításért ordító rozsdazónákkal és a csendben rohadó üres műemlékekkel.

A folyamatos ötletelés és naponta változó koncepciók közepette nem látszik, hogy mikor, miképpen fog végre a köz hasznára és öröme megújulni az ezer sebből vérző Városliget, Európa legrégebbi közparkja. Maga a zöld. Csak egy hatályos törvény van, amelynek értelmében a pesti oldal tüdeje még 97 évig ingatlanhasznosítók szabad prédája. Sírj, BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata
Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXVIII. évfolyam, 7. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945-1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966-1988

szerkesztő:
Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:
Buza Péter

E szám szerkesztője:
Csontó Sándor

Olvasószerkesztő:
Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:
**Angelus Róbert, Buza Péter, Csontó Sándor,
Deme Péter, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, Mezei Gábor,
N. Kósa Judit, Saly Noémi,
Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje),
Zeke Gyula**

A BUDAPEST facebook oldalának
szerkesztője:
Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
E-mail: szerk@budapestfolyoirat.hu
Web: <http://www.budapestfolyoirat.hu>

Kiadja:
Press Xpress

Felelős kiadó: Dr. Dávid Ferenc
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
Telefon: 577-6300, fax: 323-0103

Lapigazgató:
Fabók Dávid

Terjesztés:
HÍRVILÁG Press Kft.
Telefon és fax: 411-0491
hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését
az NKA támogatja

Tördelés:
Görög Gábor

Nyomdai munka:
Pharma Press Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x
Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:
Zöldmellénnyel
(8. oldal)

A hátsó borítón:
Kertvendéglő a körengetegben
Sörkatakomba
(18. oldal)

Te + én

Egy presszó + egy ház metamorfózisa

Elek Lenke

Magunk között csak Te meg én háznak hívtuk a Bem rakpart 30. szám alatti, a hatvanas évek végén épült épületet, amely része oly sok ötvenes-hatvanas éveit taposó kortárs szerelmes fiatalságának. Ebben a házban nyitottak ugyanis egy akkor nagyon modernnek számító presszót, amely afféle boxokat – majdnem azt írtam, páholyokat – kínált a vendégeknek. Itt nyugodtan elcsattanhatott akár egy-egy diszkrét csók is.

A tízszintes ház a tömb déli foghíjaként, három utcára nyíló homlokzattal, Bem rakparti lakóbejárattal, Fő utcai gazdasági bejárattal épült. Hatalmas erkélyeivel, jókora ablakaival kivételes panorámát nyújt a Dunára és a Parlamentre.

Modern elegancia, gyönyörű panoráma

A negyedik oldalon a megmaradt lakóépület tűzfalához csatlakozik. Szürke, márványerezetű lappal borított bejárata – kissé megroggyanva –, de ma is tükrözi a valamikori modern eleganciát, s a lakók névsorát böngészve sok a doktor és számos a külföldi. Az épületet a nagyon tehetséges, fiatalon, tragikus hirtelenséggel elhunyt, Ybl-díjas építész, *Vedres György* tervezte, aki már huszonevésen – haláláig – tanított a Budapesti Műszaki Egyetemen. Tervezett kórházat, irodaépületet, áruházat, lakóházat. 1966 és 1967 között London Város Tanácsának tervezőirodájában dolgozott, ami akkor nem volt jellemző. Az ő nevéhez fűződik az akkori Felszabadulás tér, ma Ferenciek tere modern képe, majd a Váci utcai Fontana áruház megalkotása is. A Kossuth Lajos utcát árkádosította – ezt ma természetesen vesszük, holott nem az –, és arra is ügyelt, hogy épségben megmaradjon a szecessziós gyógyszertár.

Az a bizonyos petróleumlámpa

A Bem rakpart 30-ban már öröklakásokat árultak. Az egyik családnál többször vendégeskedtem. *Laux József*, az Omega dobosa és *Adamis Anna* az együttes szövegírója, a kor akkori „álompárja” (e bulvárfogalom persze akkor még ismeretlen

volt) is itt élt, a második emeleten. „Sztárok voltunk, ha úgy tetszik, de üres zsebbel, kevés pénzzel, OTP-kölcsönre vettük a lakást és még sokáig törlesztettük a hitelt. De nagyon szerettünk ebben a házban lakni – árulja el a legendás dobos, egy 2015-ös sajtótájékoztatón, amely éppen az örökifjú Omega Beatmiséjét harangozza be. – Itt született Ádám fiam, no meg jó néhány dal, a szuterénben az Omegából való kiválás után később már az LGT-tagok gyakoroltak. Hogy ne hallatsszon fel a dübörgő zene, papír tojástartókat vásároltunk, és több rétegben kitapétáztuk velük a falat, ami elég jól hangszigetelt.”

Amikor annak idején felmentem hozzájuk egy-egy interjúra mint, az Ifjúsági Magazin akkori beatrovatának szerkesztője, a lakásban „ott állt a zongorán egy régi-régi-régi-régi lámpa” – igen, az a bizonyos petróleumlámpa, amelyről talán mindenki hallott Magyarországon.

A házban hajdan – és ma is – számos híresség, színész lakott, a közlekedés, az infrastruktúra az akkori szinthez képest kielégítőnek bizonyult.

Príma hely

A Te + én – amelynek a neve is rendhagyó volt, hiszen Fény, Mosoly, Muskátlí, Kedves néven hívták akkoriban a presszókat – már csak hab volt a tortán.

Príma hely – mondaná rá Cseh Tamás – Az egyik elhagyott sarokban talán ott ücsörgött Szeberédi, aki elmondhatta magáról, hogy az új gazdasági mechanizmus kulcsembere volt... De lehet, hogy Szeberédit zavarta volna a műbőr, pirosas árnyalatú bútorzat, a tágas, mégis hangulatosan osztott belső meg a modern lámpák.

A vendégek többsége meg tudta fizetni a kor kedvenc töményeit, a főleg lányoknak szóló triple sec-et, az elegánsabb gin fízst,

az ehelyütt kicsit snassznak számító Hubertus-Kőbányai kombót, az akkori, szocialista recept szerint gyártott Unicomot (az sem volt rossz állítólag), a magyar konyakot, a hazai whiskyt, a többnyire édeskés borokat. Nem beszélve persze a kávéról, amely akkor is erős volt, ha nem adtunk kemény blokkot, azaz nem tettünk a papírcetli alá pénzt. Szódavíz, málnaszörp mindig akadt, de a sárga színű Utas üdítőre, Márkára is emlékszem.

A berendezés sok tekintetben különbözött a klasszikus ötvenes évekbeli „vendéglátó egységektől”, itt már nem kicsi, kerek asztalok, alumínium hamutartók és vastag Durit kávé poharak várták a vendéget.

Jótekonan takaró boxok

A modern design, az ifjú közönség, a kellemes zene, a jótekonan takaró boxok szinte ünnepivé tették az alkalmat, ha valaki ide belépett. Akkor a fiataloknak eszükbe se jutott órákig üldögeálni, trécselni egy aromásított, műtejszínezett hosszú poharas latte mellett, mint a mai amerikai típusú kávézóknak. A gimnazisták többnyire csak a klasszikus cukrászdákban voltak szívesen látott vendégek, a diákokat még számos tanintézményben igen szigorúan fogták, este 10 után nem illett mászkálni, főleg hétköznap, pedig már a beatkorszakot írjuk. (Mindez már az egyetemistákra nem vonatkozott.) Nem léteztek éjszakai buszok és a házmesternek kapupénzt kellett fizetni este tíz után!

„Ez az a ház, ahol semmi se változik” – énekelte Koncz Zsuzsa egyik slágerében, igaz, a szövegíró Bródy János ezt nem elsősorban egy épületre értette. A „mi” háznak azért elég gyakran változott. Emlékszem egy virágüzletre, a klasszikus neonnal (hol lehet az ma már? gyűjtők tucatjai őrzik drága kincsként a hajdani, akkor észre

sem vett neonfeliratokat...) Az egyik leg-elegánsabb virágáruka volt a fővárosban, divatosan kötött csokrokkal a kirakatban. Csakhogy közben erősödött a konkurencia, egy-egy szép csokréta milliók számára luxus lett, emelkedtek a bérleti díjak is. A közeli irodák és a pár percre lévő Külügyminisztérium dolgozóira eleinte lehetett számlás vevőként számítani, de aztán ők is elmaradoztak.

A presszó még sokáig presszó maradt, csak elvesztette különleges báját. Lett itt aztán amerikaias hamburgerező meg western büfé, amely még mindig számtalan helyen hirdeti magát, holott nyoma sincs már, csak a neten kering mindörökké. Később ötcsillagos éttermet álmodott ide az egyik hazai vendéglátós nagyvállalkozó. De erre felé nem sokan járhattak, akik értékelni és megfizetni is tudták a szűzérme-, liba- és kacsakölteményeket.

Irodabútor minden mennyiségben

2010-ben egy internetes bejegyzés szerint már árusítottak a ház aljában irodabútorokat, és ma is ez a jellemző, jóllehet, ez a sarok ezzel a kilátással tényleg vendéglátásra termett.

Pár éve nyílt a jókora design irodabútor áruház. Hatalmas, világos tér, benne lát-szólagos hanyagsággal elszórva, formás, kicsit retró, néhol a ház születésének évére hajazó székekkel, asztalokkal. Startup vállalkozások fiatalos hangulatát hozza a milió, célratörő, nem beszél mellé, színes, modern. A terasz beépítve, a hatalmas ablakok látni engedik a napfényben fürdő Parlament épületét. A fiatal alkalmazottak hallottak valami étteremről, presszóról már nem, az ő idejükben ezek egyike se üzemelt.

A hajdani virágbolt négyzetméterei kiadó, akárcsak a környéken oly sok üzlethelyiség, beleértve a nagy gyógyszerárat meg gyógyászati segédeszköz boltot. Néhány kisebb vállalkozás még tartja magát, a hetvenes éveket idézi a Zizi, középkorúaknak is illő méretű, szolid ruhadabokkal. Egy igazi, régi „maszek” butik ez, annak megfelelő névvel, mintha itt maradt volna emlékül, majd fél évszázad távlatából. Csoda, hogy még bírják a tulajdonosok erővel, szusszal, hűségese vevővel, lelkesedéssel.

Kocsmák jócskán sorjázna a környéken, akad a közelben retró önkiszolgáló étkezde, szendvicsező-kávézó, szigorúan zárt magánklub is.

De presszó, ahová beülnénk, te meg én, olyan nem... ●

TÁRGYESET

Tóthék

Buza Péter

Négyesben beszélgetünk a barátságos budai polgári lakásban Tóth Józsefnek – Horvát Árpádné Szendrey Julia utolsó éve bizalmasának – három leszármazottjával. A találkozást abban a reményben kezdeményeztem, hogy együtt gondolkozva megtaláljuk az eltűnt tárgyat, Julia levelesládáját. De végül csak egy kétfiókos komódot tudtunk azonosítani az ősök örökségeként legifjabb Tóth András orvos és (már nyugalmazott) diplomata, többszörös nagykövet zuglói lakásában. A bútordarabot Tóth József kapta nászajándékként annak idején attól a gróf Zichy családtól, ahol az 1850-es években nevelősködött. A komód nemzedékről nemzedékre töltötte be ezt a különleges szerepet, míg a három Andrással el nem jutunk máig az időben.

fotó: Sebestyén László

A háromszoros nászkomód – most harmadik Andrásnál

Tóth Józsefnek és Vojacsek Adélnak (Vízkelety Béla festő-grafikus özvegyének, akit 1869-ben, Szendrey Julia halála után fél évvel vett nőül a későbbi királyi tanfelügyelő, Petőfi özvegyének bizalmasa) 1870 és 1886 között tizenegy gyermeke született. Leányainak egyike, Emília férjhez ment Somogyi Imréhez, ám az ura elhagyta. Amikor gyermekük hétévesen elvesztette az édesanyját is, a nagycsalád fogadta örökbe. Így formálta a sors kettős nevűvé Somogyi Imre fiát (Somogyi-Tóth József orvos lett), és ez a véletlen (?) az oka, hogy a számtalan mai Tóth között az amúgy teljességgel reménytelenek ígérkező kutatás végén megtaláltam a família ma élő generációját. Így találkozhatam Somogyi-Tóth Gábor építészmérnöknek, a fül-orr-gégész orvos fiának budai lakásán vele és a nemzedékéhez tartozó két sokad-unokatestvérével, dr. Asztalos Györggyel és dr. Tóth Andrással. Gábor nem sokat tud egyébként a felmenőkről. De az alaptörténet tekintetében tájékozott. Büszkén őrzi annak emlékét, hogy dédapja milyen közel került Szendrey Juliához.

Tóth József legifjabb, s a felnőtt kort megélt fiát Tóth Andrásnak hívták. 1882-ben született, magyar-francia szakon végzett, a Baár-Madas tanára, Eötvös kollégista volt, Szekfű, Kodály, Horváth János évfolyamtársa. Az a bizonyos komód, amit Vojacsek Adéllal kötött házassága alkalmából édesatyja kapott annak idején a Zichy családtól, 1913-ban került hozzá: szintén nászajándékként. Felesége, Zsenaty Emília is a Baár-Madas megbecsült pedagógusa volt. A komód harminckét esztendőn át volt díszes Attila úti lakásuknak, mígnem kis híján szomorú véget ért. Az ostrom során belövés érte a harmadik emeletet, a szoba födéme felszakadt, a jeles bútordarab meg sem állt az elsőig, fedlapja végigrepedt, halálán volt. Így, romosan került 1946-ban a következő – a doktor – Tóth András Kende utcai lakásába, senkit se lepjen meg: nászajándékként. Tóth András (tehát a második) történész volt, szintén Eötvös kollégista, Kosáry és Benda Kálmán szobatársa, 1949-ig a híres Teleki Intézet munkatársa. Végül 1975-ben a komód újra nászt kísért: mai tulajdonosa kapta meg, a harmadik Tóth András, az orvosdoktor-diplomata, a másik beszélgető, emlékező partnerem azon az esti budai beszélgetésen.

A harmadik Tóth-családbeli társunk dr. Tóth Miklós, a Tóth-Vojacsek pár elsőszülöttjének leszármazottja, Asztalos György volt. Miklós 1870. szeptember 6-án született, napra pontosan két évvel azután,

Vízkelety Béla

hogy majdani édesapja, aki akkor is őrizte a nagybetűt, örökre lezárta Szendrey Julia szemét. Asztalos mérnök, s ő a nagycsalád történetének krónikása. A leszármazás rendjére vonatkozó fenti adatokat is neki köszönhetjük. Ami pedig az övét illeti: dr. Tóth Miklós leánya, *Margit, Asztalos (Pfeiffer) Sándor* gépészmérnök felesége lett, házasságukból született *dr. Asztalos (Pfeiffer) Péter*, ugyancsak gépészmérnök, akinek érdemes fia György.

Első találkozásunk után is állandó konzultációs partnerem volt, akárcsak dr. Tóth András.

Torschlusspanik

Hogy a végén kezdjem: Szendrey Julia levelesládájáról a nagycsalád ma élő tagjai közül senki nem tud semmit. Azt se, hogy

Tóth József és Vojacek Adél, első két gyermekükkel, Miklóssal és Leonával (1872)

egyáltalán létezett-e, már mint fizikailag is azonosítható tárgy, és nem csak szimbolikus értelemben használta a kifejezést Julia dokumentumainak összességére az, aki először – és következetesen – ezt tette. *Mikes Lajos*ról van szó. Julia halála után több mint fél évszázaddal a nyilvánosságot képviselve ő találkozott elsőként ezzel a hatalmas értékű kéziratanyaggal, ami addig Tóth Józsefnél, illetve azt követően András fiánál lappangott.

Hogy a „levelesláda” egy tényleges tárgyat jelöl-e vagy sem, soha nem merült fel kérdésként, amióta a hagyatékról bárki, bármikor, bármit is publikált. Csak a legközelebbi múltban, 1999-ben jelent meg az az esszé, amelynek szerzője a ládikát le is írja: fából van, domború a fedele, és bőrrrel vonták be. A cikk az erdélyi Magyar Szóban jelent meg (június-júliusi szám), majd később több netes fórumon is újabb változatai. *Dáné Tibor* kolozsvári írót azonban már nem tudtam megkérdezni, mi volt ennek az adatának a forrása. 2006-ban meghalt.

Sokkal fontosabb persze ennél, mi lett – és hogyan alakult – a sorsa a létező vagy nem létező levelesláda tartalmának: Julia írományainak, amelyeket halálos ágyán Tóth Józsefre hagyott. Tóth 1912-ben távozott az élők sorából. Mikes Lajos 1925 első heteiben, a Pesti Napló irodalmi rovatának vezetőjeként, lapja megbízásából egy érdekes ajánlat megtárgyalása miatt kereste fel *Kováts Lajosné Cary Máriát*. A hölgy sok régi, szemmel láthatóan irodalmi vonatkozású dokumentumot ajánlott fel közlésre.

Mikes elképedve konstataálta, milyen fantasztikus és az irodalomtörténet szempontjából is kivételes fontosságú iratköteget lapozhat át. *Arany*nak Petőfihez írott üzeneteit, ismeretlen Petőfi verseket, cikkek kéziratát, Szendrey Julia életének több korszakát dokumentáló naplóját, a feleség feleségének irodalmi igénnyel született írásait, s nem utolsó sorban élete tragikus alkonyának magántermészetű vallomása-it, üzenetét apjának, utolsó üzenetét Horvát Árpádnak, férjének, akitől akkor már másfél éve külön élt.

Nincs mód itt arra, hogy részletesen leírjam ezeket a dokumentumokat, s nincs is erre szükség. A Lantos Rt. nyomtatott aukciós katalógusából, magának Mikesnek avatott feldolgozásában minden tétről megtudhat az érdeklődő minden fontosat (Szendrey Julia levelesládájának kincsei, Lantos R. T. Budapest, IV. Múzeum körút 9., 1928). Az viszont magyarázatra szorul, hogyan került a Lantoshoz az

anyag, és főleg, hogy ki volt az a bizonyos Kováts Lajosné Cary Mária.

Nos, Mikes a kéziratokat már akkor nem csak megnézte, de meg is vásárolta. (Sajnos maga az adásvételi szerződés nem került elő). Hogy ez történt, az egy másik szerződésből tudható. Mikes az anyagot „Szendrey Julia irodalmi hagyatéka” néven nevezve (itt nem kerül elő a levelesláda fogalom) 1927. november 1-jén eladta Lantoséknak. Ebben az iratban bukkan fel először a Pesti Naplót házhoz hívó asszony neve és az első adásvétel ténye, kissé körmönfont megfogalmazásban. A hagyatékot – írja Mikes – „... 1925. március 9-én vásároltam meg Kováts Lajosné Cary Mária urnőtől, aki azt dr. Tóth András úrtól, Tóth József úr örökösétől szerezte meg. Tóth József úr a kéziratgyűjteményt Szendrey Juliától kapta ajándékba 1868 szeptemberében, az iratok közt lévő ajándékozási levél bizonyossága szerint.” Egy megjegyzés ehhez: az említett ajándékozási levélben Petőfi özvegye csupán saját művei publikálási jogáról rendelkezik: „*Munkáim kiadási jogát egyedül Tóth József urra ruházom. Pest. sept 2. 1868. Szendrey Julia*”

De mit jelent az, hogy az „urnó” megszerezte Tóth örökösétől a rendkívül értékes anyagot?

Dr. Tóth Andrásról írja a második dr. Tóth András, 1980-ban, amikor papírra veti saját visszaemlékezését a nagy és a szűkebb Tóth család viselt dolgairól: „*Házassága szerelmi házasság volt, feleségét mindvégig nagyon szerette – viszonyuk azonban (a Torschlusspanik korában) nem volt felhőtlen. Nem volt szoknyavadász, de nem vetette meg néha-néha a kisebb kalandokat. Ez 1925-ben súlyos válsághoz vezetett (ami összefüggésben volt a Szendrey-hagyatékkal is). Ekkor csak azért nem váltak el, mert én már voltam, s hozzám [...] ragaszkodtak.*”

A lehető legdiplomatusabban interpretálva a fentieket: a Baár-Madas tekintélyes gimnáziumi tanára aktuális szeretőjéhez költöztette Julia – és atyja, Tóth József – hagyatékát, és aztán, amikor visszatért a családi tűzhely melegébe, ezt a nyilván tudottan fontos relikviagyűjteményt ott hagyta Cary Máriánál. Mint a mai generáció tagjai egybehangzóan állítják, a száraz filosz jellemével és életgyakorlatával a történetek egyik eleme sem egyeztethető (könyven) össze. De ami történt, megtörtént.

Nevezett hölgyről a fentiekén túl egyebet nem tudunk. Családjáról, felmenőiről is csak annyit, hogy szülei korán meghaltak: Kassán. Apja *Cary Nándor* mint 34 éves

Első Tóth András és felesége, fiukkal – abban az esztendőben (1925), amikor Szendrey Julia levelesládája végleg eltűnt a család ereklyéi közül

Vojacsek Adél legkisebb unokájával, a második Tóth Andrással 1916-ban, Gödön, a nagycsalád nyaralójában

m. kir. honvéd főhadnagy, 1905. március 22-én, anyja 29 évesen, 1905. április 2-án. És hogy ezek az adatok őt azonosítják, az is csak hipotézis. Sok energiát fektettem pedig abba, hogy Kovátsnéról, esetleges leszármazottairól bármit megtudjak. Mert ha voltak gyermekei, és azoknak is voltak, még akár a levelesládát is megtalálhatnánk.

Kései szerelem

Lantosék az anyagot 1928 októberében aukcióra bocsátották. Pontosan senki se mérte fel – tételtől-tétellel – hogy ezt követően mi történt a dokumentumokkal. Én se végeztem el a részletes filológiai kutatást, de két dolgot megállapíthattam. Az egyik,

hogy az aukció nem volt sikeres (ami jó, mert az anyag nem szóródott szét követetetlenül). A másik, hogy a kéziratok java – így a Julia sorsával kapcsolatos perdöntő dokumentumok – közgyűjteményekbe került. De jóval az árverés éve, 1928 után. Köztük a két legfontosabb magánéleti írás is. Az egyik Julia levele apjához, *Szendrey Ignáchoz*, a másik pedig utolsó üzenete férjéhez, amelyek alátámasztották Horvát Árpádné asszonyi rehabilitációját. Lényegében erről szól – társítva külön utakon járó második férjének súlyos elmarasztalásával (lásd a BUDAPEST júniusi számában megjelent írásomat) – Mikes Lajos és *Dernői Kocsis László* 1930-ban megjelent

részben regényes, részben dokumentumkötete: Szendrey Julia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomása.

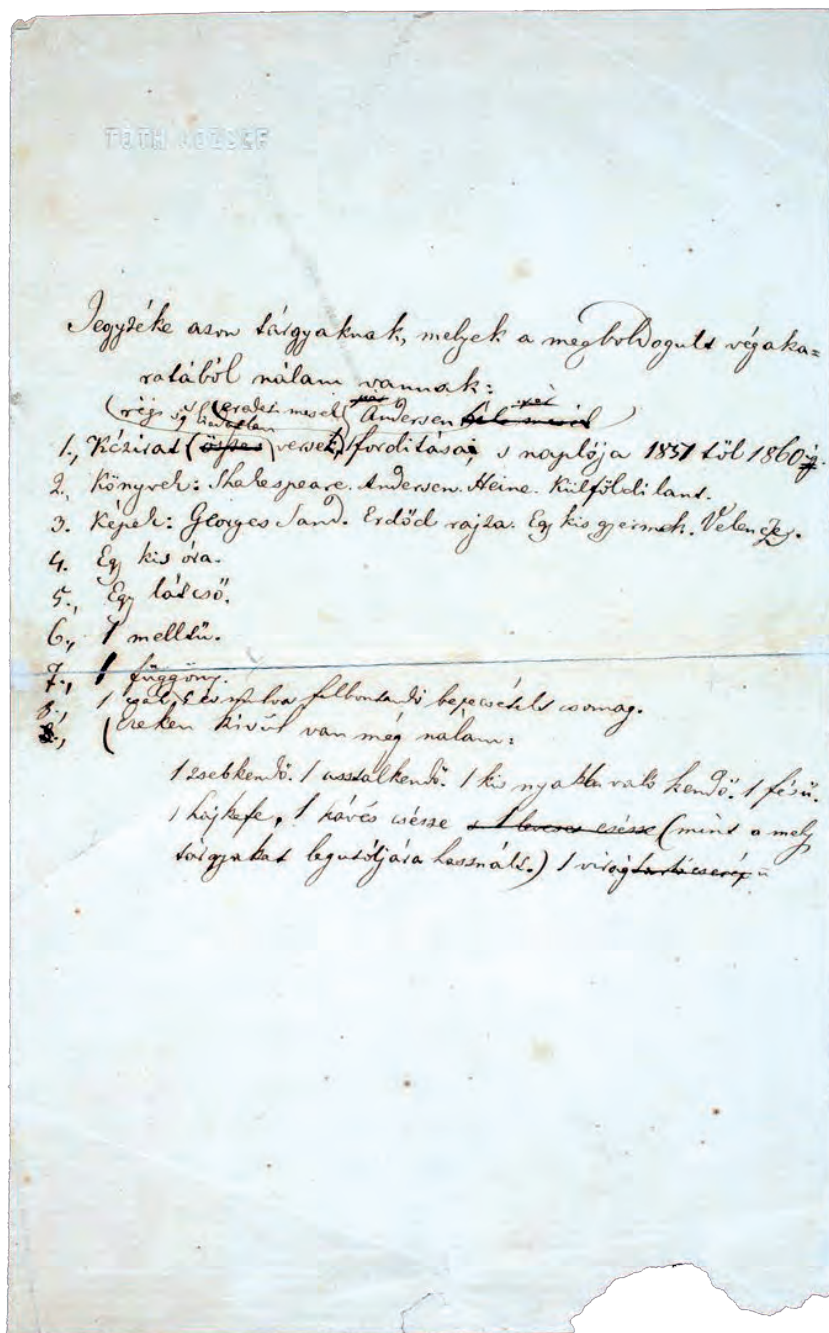
A Magyar Tudományos Akadémia 1936-ban vette meg Lantos Adolftól 2600 pengőért az aukciós anyag egy részét. És ennél is többet, ugyancsak tőlük, a Petőfi Ereklyetár számára a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára (a mai OSZK) 1934. február 8-án, 7000 pengőért. A PIM kézirattára is örökölt valamennyit, ezek eredetileg a Petőfi Ház gyűjteményéhez tartozó darabok. Így a Cary Máriánál még együtt lévő hagyaték tételeinek java része (az aukció sikertelensége okán!) máig kutatható.

Julia a kiegészítés évének nyarán költözött be a Szendrey Ignác fizette Zerge (Horánszky) utca 13. szám alatti lakásba. Tóth József akkor már egy ideje a Zerge utca 3-ban lakott. Hivatalnok volt a kultuszminisztériumban. A kettőjük kapcsolatával foglalkozó publikációk legtöbbször azt rögzíti: *Gyulai Pál*, Julia sógora ajánlotta be Tóthot, mint szórakoztató társalkodót, „titkárt” Horvát Árpádnénak. Mások szerint a fiatalember *Petőfi Zoltán*nak volt a barátja, így került Julia közelébe. Mikes céloz rá – és más is –, hogy mikor apjának soha el nem küldött levelében az asszony, közel a halálhoz, azt kéri Szendreytől: engedje áttérni a katolikusról az evangélikus hitre, ezt azért is tenné, mert reméli, hogy Tóth az így lehetséges válás után elveszi majd feleségül. De ezek a források azt is érzékeltetik, hogy ennek az elgondolásnak a másik fél részéről hiányzott az alapja.

Második Tóth András írja már idézett emlékiratában: „*Szendrey Julival való kap-*

Tóth József nyugalmazott királyi tanfelügyelő és felesége 1910 körül

Leltár Julia személyes hagyatékáról

csolata (...) mélységét (Mikes és Dernői Kocsis – B. P.) nem mutathatták be (...), mivel nem ismerték azt a levelet, melyet Tóth József 1868. június 29-én írt az akkor már súlyos rákbeteg Juliának. (...) A levelet a hagyatékától elkülönítve őrizte, s azt 1962-ben találtam meg egy titkos íróasztalfiókban, Komádiiban, amikor Maca néni (dr. Szóke Gyuláné Tóth Mária, Tóth József gyermektelen leánya – B. P.) lakását felszámoltuk. A levél szenvedélyes szerelmes levél s egyértelművé teszi a sokat próbált és szenvedett 40 éves asszony és a 29 éves rajongó fiatal férfi kapcsolata-

tát. (...) stílusa megfelel a kor stílusának: „gyakran feltettem magamnak a kérdést: kit szeretek odaadóban, téged-e vagy édes anyámat? Melyik érzés bennem erősebb: anyám iránti szeretetem-e, vagy szerelmem hozzád? (...) A valódi felelet szerelmemet hangoztatja.” De „az én kedvesem, az én boldogtalan, szenvedő szerelmem”, „életem, vérem, egészségem, gondolkodásom, testvérem, anyám, barátom” hamarosan meghalt. A jelek szerint a kapcsolat ilyen jellegéről Horváth Árpádon és Gyulay Pálon (a neveket az emlékező hibásan írja – B. P.) kívül kevesen tudták.”

Fésű, hajkefe, kávécsésze

Tóth András egy levelében, amelyet 1980-ban írt unokanővérének, Asztalos Sándorné Tóth Margitnak, további részletek kerülnek elő: „... Amikor Pannival (Somogyi-Tóth József feleségéről, Marikovszky Panniról van szó – B. P.) Komádit szétrámoltuk, találtam – egy íróasztal titkos fiókjában – egy levelet, melyet nagyapánk írt az akkor már halálos beteg Szendrey Juliának (aki nála 11 évvel volt idősebb...). A levélből az derül ki, hogy ez a kapcsolat több volt tikárinál. Mivel azonban őseink eldugták a levelet, én is eldugtam!”

Asztalos Gyuri annyit tesz még hozzá mindehhez: egyszer azt mesélte neki Bandi bátyja, hogy Tóth Józsefhez írott leveleit Júlia a Zerge utcai másik házba, Tóth Emiliának címezve küldte el, vagyis „titkára” húgának, aki együtt lakott a bátyjával (1869-ben, Júlia után alig fél évvel később halt meg, 27 évesen).

Tóth József ma élő leszármazottai közül senki sem tud semmit ennek a levélnek a mostani hollétéről. Azokról a tárgyakról sem, amelyeket a „levelesládán” kívül Júlia a halálos ágyán bizalmas barátjának, szerelmének ajándékozott. Listájuk Tóth József hagyatékából Cary Mária „közvetítésével” jutott el Lantos Adolffhoz, s tőle a Széchenyi Könyvtárba.

Legyen ez a réges-régi írásos üzenet most a zárszó, egy minden tekintetben kései szerelem tragikus bizonyítéka:

„Tárgyak, melyek a megboldogult végakarataiból nálam vannak:

1. kézirat (többször javítva, kiegészítve – együtt jelenthetik az összes hozzá került kéziratot – levelesládát nem említi, pedig leírná: lehet hogy virtuális „levelesláda”? Mikesnél ez a dokumentum összesség?)
2. könyvek (Shakespeare, Andersen, Heine, Külföldi lant)
3. képek (Georges Sand, Erdőd stb – még három)
4. egy kis óra
5. egy látcső
6. 1 melltű
7. 1 függöny
8. 1 csak öt év múlva felbontandó bepecsételt csomag”.

Ezeket kívül van még nálam 1 zsebkendő, 1 asztalkendő, 1 kis nyakba való kendő, 1 fésű, 1 hajkefe, 1 kávé csésze (mint amely tárgyakat legutoljára használt), 1 virágtartócserep” ●

DÉLELŐTT

Zöldmellénnyel

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Az nem úgy van, hogy nyár, buli, szerelem, és majd fényévessel megoldódnak a boltba járás problémái. A kétezer-tizenötös évre a sors szándékait fejtegetők a küzdelmes gyarapodás/vesztesség feladatkörét jelölték ki a népszerű részére, középpontban az akut challenge-dzsel: még az idén hivatalos állást kell szerezni. A belvárosi munkanélküli nem is tudja, micsoda kényelemben részesül; csak kilép az ajtón, s a lehetőségek lehetőségének kellős közepén találja magát. Fontos, hogy a szabályokkal tisztában legyen a dolgozó... – Rinaldó apuka a mérsékelt megoldások híve.

A hivatalos munkanélküliség állapota kezdeti stádiumban maga az édes bűnözés, átmenet a szabadságon levés és az igazán szerencsésesség között. Nincs úzótsáág, tülekedés, unott arcok, és állandóan újratemelődő feladat. Szerencsés kikászálódik az

ágyból – ha akar –, s valamely bizsergető érzés tölti el, amikor azon földönfutókra gondol, kik az úton araszolgatnak cellájuk irányában. Sárgább a méz és habosabb a kávé, s mintha a rádió is kussolna a rossz hírekről; felszakadozó felhőzet, harminc Celsius a fok. Strand? – folytatódik a dús dőzs', és a szervezet lustán elnyújtózik a semmittevés kanapéján. Meglátjuk... – folynak az órák, máris itt a délután, ki tudja, hogyan telt el megint egy nap, persze néhány szakmai önéletrajz hatást dobott a kiszemelt cég postaládájában, mert próbálkozni muszáj. Tán bennem a hiba... – évődik estére a pályázó, s próbálja ellazítani a gyomorszája körül támadt görcsöt, miközben a huszadik „nem nyert” tartalmú válaszborítékot bontja.

A remény nem hagyhat alább, újabb tervek és életrajzok születnek; a munkanélkü-

livel nem lehet csak úgy elbánni. Egyébiránt szórakoztató küzdelem lehetne, melyben mindkét fél úgy kanyarítja, hogy a másik ugorjon be egy jó állásinterjúra, melyen kellőképpen kigyakorolhatják magukat. Az ismerkedés a körülszaglászással indul. Fejlettebbek tesztet töltenek a jelentkezővel, a keze írására kíváncsiak, elvégre tudományággá fejlődött a megfejtés; mi lenne, ha... – végül nyájasan elbúcsúznak. Majd értesítjük, várja... – Az eredmény közlési módja változatos. A kíméletesebbje körüljárja a témát, sajnálkozik, hogy: a több száz jelentkező közül meggyőző bemutatkozása ellenére sem önt választottuk, további sok sikert... – mások szárazan közlik: az állást nem ön kapta... – Az igazán tompák még csak nem is reagálnak, az érdeklődő hívásra idegesen közlik, hogy lejárt, bezárt, elkelt, vegye tudomásul, és kész. A munkát kereső

lassan letesz arról, hogy tanult szakmáját hasznosítsa, érettségijét, tanfolyamiját, diplomáját felmutassa; mindegy milyen állás, csak legyen, csokolom... – álma a sodródás, kicsiny, száraz szigetekkel.

A munkaügyi központban udvarias türelmetlenséggel fogadják a vándort, háromhavonta esedékes vizit, pecsét is jár érte. Nem zaklatják fölöslegesen a vergődőt, várakozás közben hírekhez juthat, ki éles hallással rendelkezik. Például, hogy nagyszerű tanfolyamokkal segítik az át-képzésre hajlamos egyedeket. Mondjuk, kertész? – kérdez vissza egyik várakozó. Akár... – feleli a másik. Mondjuk, fodrász? Borbély? Vízvezeték-szerelő? Telefonközpontos? Ingatlanügynök? Medical specialist? – mondjuk, mondják szorgalmasan, de legtöbbször angol nyelvtudásukat sorjazzák, viszont oda tizenhatszoros a túljelentkezés. Ha valaki ennyire finnyás, akad lehetőség új pályákon mozogni. Ügyfélszolgálati vezető- ügyintéző- titkár- és titkárnőképzés díja nappali vagy esti tagozaton ötszázhatvanegyezer-húsz forint, közsférából elbocsátottaknak, álláskereső pedagógusoknak, egészségügyieknek ingyenes. Hát, hogy épp azért van itt, mert nem telik a buksza? – Akkor érje be azzal, amit adnak, utána meg majd csak lesz valami. Rendben, mehet, de várjon... – nyújt kezét az intézőnő, az ímént kapott egy online fülest, hogy üresedés várható a takarítók között. Nem, nem a söprögetős, hanem a kisautós változat, ott érettségi nélkül is gépre teszik az embert...

Végre egy vezető beosztás... – dörzsölgeti tenyerét, akinek addig csak lapátnyel jutott, s görbül a szája másnak, ki mindössze ceruzavég formájában érintett számszámnyelet. Ez az igazi egyenlőség... testvériség... szeretet... – a csoportvezető nő,

mert új szelek fújnak errefelé is; a megértés-belátás-nevelés háromság jegyében, egyúttal a nemi demokrácia is érvényesülni látszik. Józsikám, megkérlek, legközelebb ne a takarítógépen ülve hozd el Rinaldót az óvodából... – noha Rózsa asszony igazi anyaként pontosan tudja, micsoda élmény volna egy hatévesnek, ha érte nem gyalogszerrel érkeznének délutánonként – ennél már csak egy valódi kukásautó jelenléte pecsételné meg jobban ifjúkori tekintélyét –, de nem engedhet, őt is előveszik feljebbvalói, amennyiben a szükségesnél erősebb érzelmi felhangot engedélyez vezetői karaktere kialakításában. Rendben, rendben... – Rinaldó-apuka érti a játékszabályokat, s az éghajlat adta sajátosságok ellenére magára kanyarítja a neon-zöld mellényt.

Reggelente hatkor gyülekeznek a központban, eligazítás után belefér egy automata-kávé a sarki bisztróból, a motor csak berregjen azalatt, utána indul a munkanap. Én kaptam mára a Podmaniczky-Rózsa-Dózsa-kört... – a másik csoport Kelet-Térezvárosban tevékenykedik, különös tekintettel az önkormányzat környékére. A takarítók alcsoportjának viszont nincs kegyelem. A tradicionális vonalat képviseljük; seprű, lapát... – tiszteletteljes irigységgel néznek föl a gépi bakon feszítő mellényesekre. Protekció... Nyalizás... Származás... – a mindenkori tippek, ki hogyan kerekedhetett a szorgalmas hangyatarsak fölébe. Bárki számára szabad az út a fölemelkedéshez... – a csoportvezető önvizsgálatot tart, de nem talál rendelkezésre álló tésék folytatni a munkát... Nyomottan telik a délelőtt: szívás, fújás, szippant, ürít... – a mondókát a tanfolyamon skandáltatták a dolgozókkal; ne tésék panaszkodni, ennél nagyobb szí-

vattyú lenne, ha még ez se volna... – Fölpörög a gép, nyálas csíkot húz a járdán; amíg fölszárad, egy gyors leves belefér: ugyan már, ilyen szűkös időkből ki tudna háromfogásos ebédre befizetni a céges konyhán? – A helyi lakos-munkás feltalálja magát, adott pillanatban hazaszól: anyukám, a cégegyenesben vagyok, tálald a zöldbablevest! – három perc jut kanalazásra, kenyér, fánk a zsebbe, s folytatódik az áldozatos munka a közért.

A délutáni füledtség bennreked a házak között, a fáradt kutyának a lábát sincs kedve megemelni a házfalnál, a fagyaltozóban a citrom íz a legkedveltebb árnyalat. Az utca traktorosa hetvenedszer is a telefonórára néz. Ennél már csak a tűzoltóknak rosszabb... Tavaly ilyenkor jártak errefelé, amikor kiégett az Andrassy Palace teteje... – csak viszonyítás kérdése, és máris kedvezőbb a hangulat, az időben elérhető távolságba kerülő sörítal gondolata kifejezetten kedvezően hat az idegrendszerre. Végül elérkezik az utolsó szippantás aznapra, a járdaszegély mentén egy cigarettacsikk nem sok, annyi sem csíphető fel. A takarítóbrigád csomagol, vizes üveget a csap alá, gépeket a fal mellé, közben megbeszélik az aznapi eseményeket; főszereplő az idő- és a lapjárás – már akinek nem hazafelé vezet az útja. Lekerül a zöldmellény, most már jöhetnek akár szembe is a szomszédok, Rinaldó-apuka nagyot rúg a járda közepén éktelenkedő kólás dobozba. Jó ideje másként gondolkodik a szemtelésről, de természetes filozófiai érzékenél fogva tüstént megbocsát, hiszen ilyen mihasznák nélkül óra sem lenne szükség.

Az éjszaka eseménytelenül telik, alig virrad, újból előjönnek rejtekükből a mellényesek. Eligazítás után belefér egy kakaós csiga a sarki bisztróból, a motor szorgosan berreg azalatt, egymás szavát alig hallják: Én kaptam mára a Király-Bajcsy-Nagykört... – további eszmecserére nincs lehetőség, kivágódik az ablak: maguk nem tudnak aludni? – mosdatlan szitokszó ömlik az utcára. Írok az önkormányzatnak... a Tanácsnak... az Emberi Jogok biztosának... – nincs köszönet a takaros városartásban, a szorgalmas munkában még annyi sem: a lakosság aludni akar. Nem érdemes dolgozni... – mormolják maguk elé Rinaldó-apukáék, a pállott mellényben lecsorog a hátvíz, és a brigád bemenekül a központba. Fú... – pöffent a délelőtti csoportfőnök, ezek után senkinek sem akarózik elhagyni a légkondicionált várótermet, de akárki akármit mond, nyugdíjig muszáj kitarítani. ●

ÖTVEN ÉV

Kaszinótól a Holdudvarig

Csonató Sándor

Az eredetileg Alsószigeti nagyvendéglőként, majd Margitszigeti Casinóként ismert házcsoportot 1869-ben építették Ybl Miklós tervei szerint, József nádor majorsági épületeinek felhasználásával. Nagyjából a IV. Béla király által 1245 körül letelepített johannita rend („gazdasági menekültek”)

lovagvárának a helyén. A Margitsziget déli csúcsánál a Lánchíd felé tekintő teraszos vendéglő az elkotort északi szigetrészen lévő „felső” helytől való megkülönböztetésül kapta az „Alsószigeti” jelzót. Hamarosan a fővárosi társaság egyik legnépszerűbb nyári szórakozóhelye lett, ahol a hangulat-

ról katonazenekarok gondoskodtak, míg a felsőszigetiben cigányzene szólt. A mulatni vágyókat a két kerthelyiség között lóvasút repítette. (Ráadásként az Alsószigeti mögött állt az a kávéház, amely eredetileg József főherceg vadászati pavilonja volt az 1896-os millenniumi kiállításon.)

1965. július 20. A Kaszinó teraszán üldögélő vendégek a Margitszigeten

Fénykor, hanyatlás, feltámadás

Ó, régi szép idők, sóhajthatnának fel azok, akik valaha vendégei voltak a sziget szórakozóhelyeinek, vagy feltöltődni jöttek ide. *Arany János* a tölgyek alatt szeretett pihenni, hova el nem hat város zajából semmi, *Krúdy Gyula* a szigeti ösvények porában, rétejeiben kereste azoknak a szellemeknek a lábnyomát, akik bizonyosan itt jártak az évek folyamán. Vajon ma mit találnának szépek egykori otthonukban?

A Casino közel százötven éves, viszontagságos története során többször átépült, bővült, s egyáltalán nem előnyére. 1907-ben alakították ki a főbejárati portikuszt, oszlopcsarnok két oldalánál a Schlick-féle mintás öntöttvas oszlopokkal ékes, fedett teraszt. Majd az 1930-as évek közepén egy nagyobb modernizálást hajtottak végre, amely végképp eltorzította az épület arányait. Ekkortól nevezték Casinónak, s települt egyik oldalszárnyába a szigeti rendőrség is.

1945. január 19-én hajnalban a szovjet csapatok partra szálltak a Margitsziget északi csücskén, és befészkeltek magukat az akkor még félkész Árpád híd betonépítményei közé. *Weller SS-Sturmabführer*, aki a Casino épületében ütötte fel a hadiszállását, azonnal szervezni kezdte az ellentámadást, alig 140 főből és négy lövegéből álló tüzérséggel. A következő napokban sorozatos összecsapások folytak, s csak 28-a – ekkor már a vendéglő épületénél és a lovaspólópálya szélénél dúlt a harc – délutánján adta fel a német és magyar katonaság a hídfőállást – írta meg *Ungváry Krisztián* Budapest ostroma c. könyvében. Az épület kecses tornyából csak az odavezető csigalépcső maradt fenn, az árkádíves portikuszt lemezburkolatok takarják, a vakolat architektúra bánatában lepotyogott magától. Az a csoda, hogy nem járt úgy az ötvenes években, mint szigeti szomszédai, akiket szinte kivétel nélkül lebontottak a felújítás helyett. Talán az mentette meg a pusztulástól, hogy nem maradt más szórakozóhely, ahol megpihenhettek volna a szigetre kiránduló városiak.

Második fénykorát a 70-es, 80-as években élte. A Belvárosi Vendéglátó Vállalat fennhatósága alá tartozott, a kor fogalmi szerint jó konyhájú éttermet és preszszó-bisztrót üzemeltettek, ráadásként a színpad változatos műsort kínált. *Bosznai Istvánné, Zita* 1971-ben, rögtön érettségi után itt helyezkedett el, mint pincér. Elmondása szerint a cégnél odafigyeltek a helyre és mindennek megadták a módját.

Szeretett ezen a placcon dolgozni, szakmailag is sokat tanulhatott, jó közönség járt ide, és persze jól jött a jutt. A felszolgálók számára külön ruhát csináltattak: fűzős cipő, bordó szoknya, almazöld felső. Blokakra, felírással végezte a munkáját elől a presszórészen, ahol a sütemény, fagyalt, kávé, üdítő, sör kvintett vitte a primet. Hátról óriási konyha és előkészítő helyiség volt – teherautóval belehetett hajtani –, akkora hűtőkamrákkal, hogy a fél ökör elfért benne, amit aztán egyben meg is sütöttek. Az épület oldalán pavilionsort létesítettek, itt pihentek a főnökök, itt kalkulált a bérszámfejtés és vagy egy tucat ember, aki inkább a lábát lógatta. *Halmi Gábor*, a pesti éjszakai élet fenegyereke, a „haknikirály” szervezte ide az ORI keretében a táncos-zenés revüműsorokat, esztrád-esteket. Segítője *Oláh Gábor* (Breki) ügyelő, néptáncos és rendező mesélte:

– *Nagyon nagy élet volt ott akkor! A kor legnagyobb aktuális sztárjai, énekesei és zenekarai léptek fel a Casino színpadán.* – Például az Operettszínház művészei és táncosai, *Kovács Zsuzsa, Farkas Bálint, Németh Sándor*, mert kellett a mellékes kereset. Rendszeresen fellépett és vendégként is járt ide *Bessenyei Ferenc*. A zenészek közül a Wanderers, az Atlantis együttes *Kovács Kati, Németh Lehel, Koós János* és a kezdő, aranytorkú *Jimmy* is. *Mensáros László*, egyik legnagyobb színészegyenységünk politikai elhallgattatása idején egy ideig szintén pincérként dolgozott e helyen. – „Nyugodtan adj borralalót, abból élek – recsegte székgyéntől égő tekintetemre a margitszigeti Casino teraszán, élm téve a korsó sört” – olvastuk *Götz Béla* díszlettervező visszaemlékezésében.

Napnyugtatól a hold keltéig

1992-ben a BVV számos jól menő vendéglátóhelyet privatizált a Taverna Rt.-be, így a margitszigeti is. Finoman fogalmazva is érdekes dolgok történtek akkoriban: az újkapitalista gründolási lázban törvényt kijátszva és jogot felrúgva szerzett földet, vagyont, házat, fél utcát az ügyeskedőbbje. Egyesek sokat markoltak, és azóta még többet. A Kaszinó épülete is többször cserélt gazdát, bár alatta a telek egészen tavalyelőttig a XIII. kerületé volt. (A háromfős népszavazás eredményétől függetlenül – és a tiltakozások ellenére – a Fővárosi Önkormányzat 2013 szeptemberében jóváhagyta a Margitsziget átadás-átvételi eljárásának menetét, amely azt jelentette, hogy de facto megalakult Budapest XXIV. kerülete.)

A kilencvenes évek közepére a Kaszinó kifulladás. Ebben szerepet játszott a gazdaság általános romlása, a megváltozott közönségigény, a szórakozási lehetőségek áttevődése és a vendéglátásban a funkcionális fogyasztás elterjedése. Úgy tűnt, ebből a helyzetből már nem lehet felállni, és a teljes összeomlás vár az építményre. Évekig az idős *Jani bácsi* – régebben alkalmazott volt ő is –, őrizte a helyet a vandáloktól három nagy testű kutyával, akik majdnem őt tépték szét egy szerencsétlen alkalommal.

2006 nyarán a romkocsmák terén már tapasztalatot szerzett és bizonyított Tíz Évszak Kft. fantáziát látott a lepukkant romhalmazban, és bérlőként több tízmillió forintot áldoztak a felújításra. A diplomás bölcsészek csapata *Bosznai Tibor* vezetésével – nem esett messze az alma – megnyitotta a Holdudvart, egy hamisítatlan nyári szórakozóhelyet a sziget árnyas fái alatt. Együttal felkérték a Dinamo Építész-csoport Kft-t, hogy tervezzék meg a teljes rekonstrukciót. 2011-re végezni akartak a vendéglő megújításával, az eredeti állapotot a mai igényeknek megfelelő módosításokkal visszaállítva. Az építészek szerint viszont napjaink konyhatechnológiájának nem felel meg az eredeti épületkontúr által meghatározott térrendszer, így a későbbi toldalékok egy részének megtartását javasolták. Ezek azonban az Ybl-féle architektúrától élesen eltérő karaktert adnának. Sajnos a ma napig is patthelyzet áll fenn, érdemi előrelépés nem történt. A Holdudvar egyszerre működik étteremként, mulatóhelyként, galériaként és kertmóziként: ez a város egyik legsokoldalúbb találkozóhelye. Bosznaiék nagy érdeme, hogy életet leheltek a Kaszinóba, amelyben mindenki megtalálhatja a számára igényes és tartalmas időöltéshez szükséges programot.

A fővárosnak komoly elképzelései vannak a szigettel: az eddig felújított szökőkút, víztorony és a szabadtéri színpad mellett a csaknem 25,8 milliárd forintba kerülő fejlesztési terv keretén belül 2016-ig teljesen újracsatornázzák majd a szigetet, továbbfejlesztik a Palatinus strandot, a MAC pályát, a vadasparkot és az UTE Dózsa teniszstadiont, megújul a japánkert, illetve kétsávos lesz futópálya, és renoválják az 1934-ben átadott Sirály csónakházat is. De mi lesz a sorsa a Kaszinónak? ●

Lapzártakor érkezett a hír: az épületet tulajdonló cég a közelmúltban gazdát cserélt. Reméljük, Ybl mester sok vihart látott remeke megszépül, és a népszerű Holdudvar is közmegeledésre működik tovább.

NYUGATI

Ambuláns beavatkozások Terézvárosban

Somogyi Krisztina

A Nyugati – azaz a pályaudvar – felújítás miatt pár hétre zárva tart. A Nyugati, mármint az aluljáró feletti tér, hamarosan megújul. De mi van a Nyugatival mint környékkel? A teherforgalom megszűntével a fejjármű mögötti terület hasznosítatlanul tengeti hétköznapjait. Zárványként ékelődik a VI. és a XIII. kerület közé. Alig szalad át rajta az élet, így szlömösödik, problémák halmaza. Pedig víziók vannak rá. Matus István VI. kerületi építész kérdeztük az elképzelésekről. Gondolatait Arató György, volt XIII. kerületi főépítész szemszögéből támasztjuk alá.

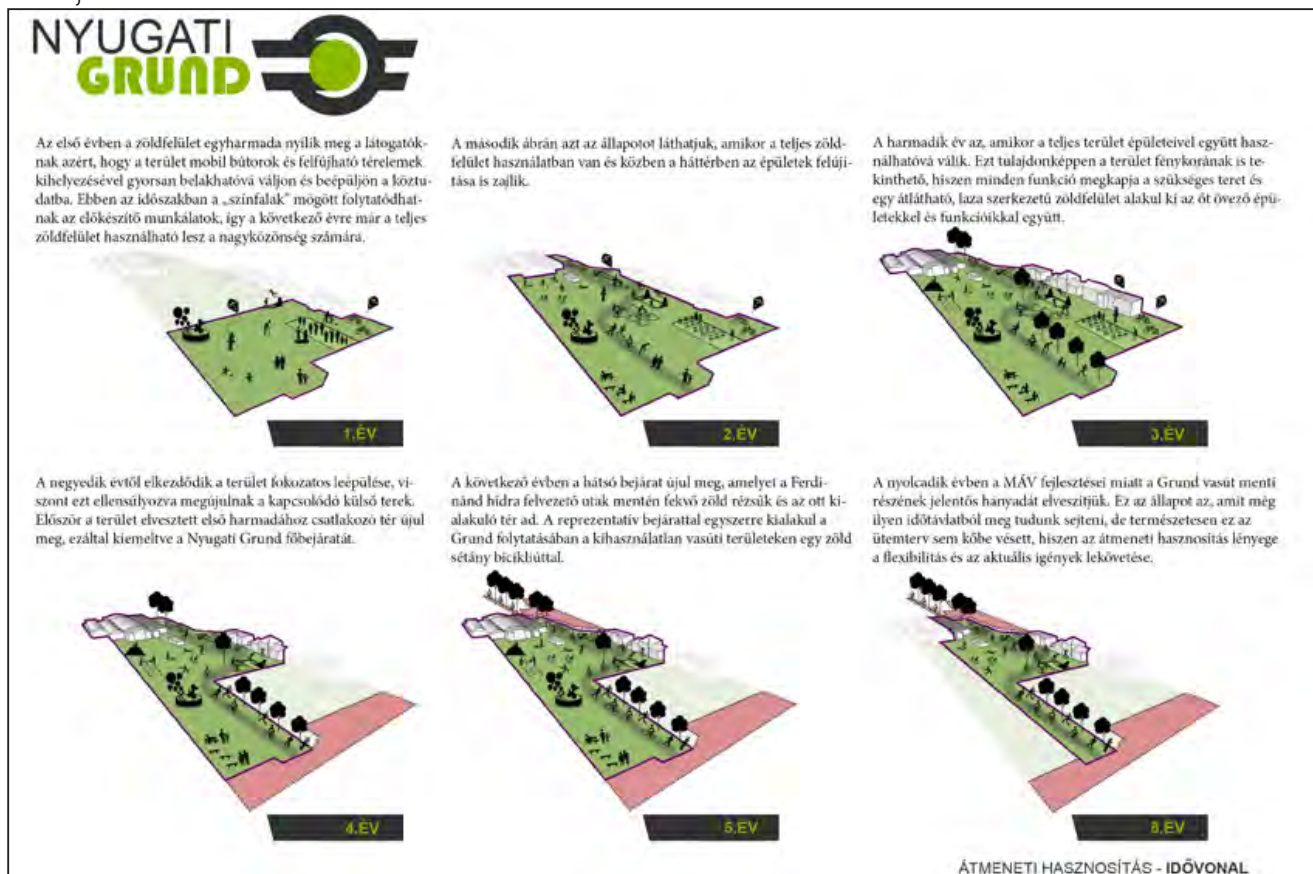
– *Mekkora és milyen területről beszélünk?* Terézváros területének mintegy 1/4-ét kivéve térségről van szó, amelynek a feje a Nyugati tér, de a csóvája a Hungária körútig kinyúlik. Barnamezős zónaként jellemezzük, hiszen ez egy felhagyott vasúti terület. Ha megnézzük az Integrált Településfejlesztési Stratégiát (ITS), akkor jól látszik, hogy a Podmaniczky utca határ-

mezsgye, Terézvárosnak egy leromló, elszlömösödő része. A MÁV kórházat feladták, az ingatlanok vesztek el az értéküket. Tizenkét utca fut ki oda, de csak kettő találja meg így vagy úgy a továbbvezetését a síneken túlra. Nem folyik át élet a területen. A Podmaniczky egyoldalas utca most, az utcát övező házak hiánya fájó. 100 évvel ezelőtt nagy nyüzsgés, nagy élet volt itt.

Számos áru, így a környék megépítését szolgáló építőanyag is vonaton érkezett. Mára érhetően csak a személyforgalom maradt, ami sokkal kisebb területen lebonyolódhat. Először a WestEnd oldalán tűntek el a rakodó, rendező vágányok, majd a Podmaniczky utca oldalán. Ennek a helye most üres, potenciális ingatlanfejlesztési zóna, amelynek megvan a lehető-

A Nyugati tér felújításának látványterve – Terv: Város-Teampannon Kft.

Elképzelt hasznosítási folyamat a sínek mellett, ma hasznosítatlan területen, 8 évre előretételeként

sege, hogy a két negyed, így a VI. és XIII. kerületet összeforrassza, de nagyobb összefüggésben az észak-pesti és a közép-, dél-pesti zónát is közelítse egymáshoz. Változó térség ez tehát, amely még nem találta meg a végleges funkcióját.

– Kik a tulajdonosai?

A terület nagy része állami tulajdonban van különböző cégeknél, intézményeknél, így különböző ingatlanfejlesztők határozzák meg a terület jövőjét. A legfontosabbak a Magyar Államvasutak, a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő és a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő. Különböző ágazati szempontok játszanak szerepet a fejlesztésben, ez nehezíti az átfogó megoldás megtalálását. A válság nehéz helyzetet teremtett. A terület beépítésére nem volt nyomós szükség, az ingatlanpiaci oldalról nem volt kereslet, a városfejlesztés oldaláról pedig nincs komoly elhatározás arról, hogy mi kerüljön ide.

– A vízió megalkotása kinek a lehetősége, avagy feladata lenne?

A kérdés inkább az, hogy kinek van nyomós szüksége rá, azaz kinek a legnagyobb az érdekeltsége, hogy valami történjék itt?

Ez nyilvánvalóan a kerület, hiszen nekünk okoz gondot a szlömösödés és a zárvány-állapot, és nekünk van szükségünk új rekreációs és sportolási lehetőséget biztosítani a kerületben.

– Van-e a beépítési időszakot megelőző időszakra elképzelésük, avagy addig stagnál itt minden, amíg újra be nem indul az ingatlanfejlesztési piac?

Nyugati Grund néven indítottuk el az ideiglenes hasznosítási tervünket a Podmaniczky utca túloldalán, a MNV kezelésében lévő hasznosítatlan területre. Egy átmeneti rekreációs zóna kialakításában gondolkodunk. Azért hívjuk grundnak, mert ez a szó még benne van a köztudatban, mindenki érti, hogy alapvetően építésre szolgáló, csak átmenetileg használható terület az ilyen. Folyamatosan tudatosítani kell az emberekben, hogy a vasút melletti sáv intenzív beépítésre szolgáló terület, nem pedig egy végleges park helye lesz. A megvalósulás nehézsége, hogy nem tudjuk, meddig tart az átmeneti időszak. Az ideiglenes hasznosítás sincs ingyen. Úgy 300 millió forintra mindenképpen szükség lenne a beavatkozáshoz, hiszen el kell végezni egy környezetvédelmi tehermentesítést ezen a részen. Ezt a kerület nem tudja egymaga vállalni, főleg ha nem is tudja, mennyi időre használhatja a területet. Az idő fontos kérdés. Mi olyan tevékenységekre, így sportra szeretnénk használni a területet, amit ugyan kell őrizni, de nagyobb befektetési kötelezettséggel nem jár.

– Mi a hosszú távú fejlesztési vízió a terület egészére?

– Mi a hosszú távú fejlesztési vízió a terület egészére?

A Podmaniczky utca újragondolása alapvető: városi módon, mindkét oldalán házakkal szegélyezve kellene működni. Az oda befutó tizenkét utca folytatásaként minél több átvezetést szeretnénk a Nyugati pályaudvar sínmezeje fölött. A WestEnd példája tűnik követendőnek, ott az öt vágány helyét felülépítették részben parkoló, részben park funkcióval. Fontos, hogy az Eötvös utca meghosszabbításában át lehessen menni a WestEnd irányába, ahol már ki is alakult egy passzázs zóna. Egy másodlagos gyalogos és biciklis tengely futhatna ott.

– Milyen lenne a vágány-felülépítés?

Az egyik oldalon áll a WestEnd, ezt követné a felülépítés a vonatforgalom fölött, majd a túloldalán, a Podmaniczkyon megint

épület zárja a területet. A vonat fölött lévő földemen park található, amit sportolásra, pihenésre és rendezvényekre is lehet használni. Nagyjából a pályaudvar szélessége az a terület, amit le kellene fedni. A pályaudvarnak van két oldalt egy-egy terme: az egyik volt az étterem, most McDonald's, a másik a Ceglédi Váró, amelyben reményeink szerint hamarosan kormányablakot alakítanak ki. A két terem szélén futnak az utolsó hasznos vágányok, az onnan kívül eső részeket hasznosítani kellene.

– Mi lenne a Ferdinánd híd sorsa?

Kérdés, hogy hídként marad-e meg, vagy inkább aluljáró lesz... Mi két okból is az utóbbi mellett érvelnénk. Egy aluljáró jobban fel tudná tárnai az ingatlanok pinceszintjét és onnan leágazva rögtön el lehetne érni a gépkocsitárolókat. Másrészt a híd pilléreit kerülgetik a sínek, ezek sok helyet foglalnak el, gondot okoznak. A város tehát egyfelől a sínek alá futna be, így ott menne az autós közlekedés, másfelől a gyalogosok és a biciklisek a sínek fölé emelkednének. A fejlesztési elképzeléseinkhez funkciókat is keresünk, így tárgyalunk a városligeti Közlekedési Múzeummal, amely gyakorlatilag kinőtte az épületét, a közelmúltban be is zárt. Ennek a közintézménynek a technikatörténet bemutatása a feladata, így számukra előnyösebb lenne a vasúthoz közel eső helyszín, forgalmasabb városi környezetben. Ideális lenne erre a Ferdinánd híd és Bulcsú utca–Bajza utca közötti terület. Ez egy alakuló felvetés, szép lehetőségeket látunk mindkettőben benne.

– A WestEnd mögötti terület még a kerülethez tartozik?

Igen, a WestEnd 2 néven szereplő részen többfunkciós zóna lenne, lakások, irodák, park és kereskedelem négyese, ott a TriGránit a tulajdonos.

– Magántulajdonosok, a kerület, az állam... Hogyan lehet a különböző fejlesztéseket összehangolni?

A célunk az, hogy a helyben érdekelt legnagyobb szereplők érdekeit és feladatait összehangoljuk. Nyilvánvaló, hogy minden pozitív változás visszahat mindenki-re, így az ingatlantulajdonosok összeszervezésével mindenkit szeretnénk rávenni arra, hogy arányos mértékben vegye ki a részét a fejlesztésekből. Egy ilyen közös fejlesztésre Bécs egészen jó példát ad éppen most. A bécsi főpályaudvar környékének rehabilitációja hasonló elveken működve

Beszélgetés Arató György volt XIII. kerületi főépítésszel

– Hogyan jellemezné a Nyugati mögötti területet?

Tizenkét évig voltam a kerület főépítésze, ezalatt megtanultam, hogy a kerületek közötti együttműködés alapvető fontosságú. Ez a Nyugati térségére is jellemző. A XIII. kerület határa elég szerencsétlenül a Váci út, tehát a WestEnd és a teljes vasúti terület már a VI. kerülethez tartozik, arrébb Rákosrendező viszont már Zuglóhoz. A problémák viszont összefüggnek. A vasúti területek meglétét mi úgy éljük meg, hogy az az a terület, ami a város többi részétől elválaszt minket. Nagyon kevés kelet-nyugati irányú átkötés van. Ebből adódik, hogy a XIII. kerület keleti, vasút melletti része zárványként működik. A Szabolcs utca környéke pár éve szociológiai értelemben a főváros legrosszabb része volt. Ennek oka, hogy nincsen arra társadalmi mozgás, a hely kiesik a forgalomból. A Szabolcs utca keleti oldalán lévő telkek vége már a vasutat éri. Ez a rész teljesen befűledt. A Vágány utca folytatása létfontosságú lenne. Az a Kerületi Szabályozási Terv, amit Nagy Béla város-tervező csinált a VI. kerület megbízásából, tartalmazta is az utca meghosszabbítását, és a WestEnd 2. fejlesztés finanszírozta is volna ezt az infrastrukturális beruházást, de számunkra érthetetlen okokból ez az utca most a két kerület tiltakozása ellenére sem szerepel a Fővárosi tervben. Az FRSZ-ben (Fővárosi Rendezési Szabályzat) most a keleti-nyugati gyalogos átkötések sem jelennek meg kellő hangsúllyal. Ezekre elsősorban a XIII. kerületnek lenne szüksége, de szerintem a VI. és XIV. kerületeknek, így az egész városnak a szerves fejlődését is szolgálná, ha

több kelet-nyugati átjárás kapcsolná össze a területeket.

– Milyen lenne a Nyugati tér az Ön víziója szerint?

Városépítési tettekre nincsen ott szükség, sokkal fontosabb lenne a mögöttes területek problémáit orvosolni. A Nyugati tér attól kiemelt fontosságú, hogy közlekedési csomópont, erről nem is lenne szabad lebeszelnünk magunkat. Meggyőződésem, hogy a Nyugati pályaudvar szép csarnoka vonatpályaudvarként hozza a legtöbb hasznót a városnak. Úgy tudom, fontos vasúti átszállóhely marad, szerencsére. A Nyugatinál a térfalakat sem lenne szabad bolygatni, talán csak a felüljáróval egy időben épített irodaházat, a volt Skálát bontanám le. Minél több közhasznú felületre lenne itt szükség bármelyik kerület oldalán. Nagyon szerencsétlennek gondolnám, ha pavilonokkal szómánk meg a teret, mert csökkenti a térértet és rendezetlenséget okoz. Viszont zöld felületre és rekreációs eszközökre szükség lenne a nagy forgalomból kieső térrészekben. A teret vizuálisan is tágítani kellene, erre a kisebb beharapások is alkalmasak. Én is a felüljáró elbontása mellett érvelek, bár autós ember vagyok, mert attól is levegősebb és térszerűbb lenne a Nyugati. Nem lenne olyan érzésünk, hogy valaminek az árnyékában, valami alatt járunk. Az elmúlt időszakban a terek felújítása sok-sok kockakövet és design elemet jelentett – én ebben nem hiszek. Növényekre és tiszta átlátásokra van szükség. Térre – fizikai és optikai értelemben egyaránt.

nagyon takarékosan és jól jött létre. Egy fejlesztőtársaságot hozott létre a városi önkormányzat. Szabályozási tervükben rögzítették, hogy mindenkinek részt kell vállalnia mind a környezetvédelmi kárelhárításban, mind az infrastruktúra-fejlesztésben, és persze majd részesülnek a haszonból is. Az ott lévő bankok, nagy cégek és a vasút mind kivette ebből a munkából a részét. Nálunk a szabályozásban azt rögzítettük, hogy mindenkinek településrendezési szerződést kell kötnie az Önkormányzattal, mielőtt fejlesztésbe kezdene. A sikerhez azonban szükség lenne arra, hogy a területen lévőek egyszerre és nagyobb lépésekben fejlesszenek. Sajnos ma nem ez a helyzet, mindenki inkább apró lépésekben gondolkodik, így az adott kicsi lépés pár százalékát vállalja csak kö-

telezetségként. Ebből az önkormányzat nem tud infrastruktúrát fejleszteni, ezért kényszerülünk apró lépésekben haladni. – *A Nyugati tér mostani felújítása kis avagy nagy lépés az Önök számára?* Amit most lát a Nyugati téren, tehát a Skála és a Teréz körút közötti rész felújítása csak az első, kicsi lépés, amit a főváros és a kerület együtt meg tudott tenni. A telkek a mi tulajdonunk, a fővárosnak pedig van egy szerencsés csillagzat alatt született döntése, hogy Tér Köz címszó alatt a korábbi értékesítésből származó összegeket közfejlesztésekre fordítja. Elsőként az óra körüli rész újragondolása szükséges, a nagyobb felszíni terület kialakítása itt a cél. Nem a lépcsőt szűkítjük, hanem a teraszosan lelépdelő szinteket, mert ezeket nem használta a város: nem tartozott sem

Előtte és utána – víziók a terület átalakítására

a felszínhez, sem az aluljáróhoz. Megosztott zóna volt. Senkié. A gyalogos tér most megnő, találkozássá alkalmasabb lesz.

– Történik-e valami a közlekedéssel? A felüljáró elbontásáról sokszor van szó, elvileg ebben úgy tudom, egyetértés van. Valóban ez a szándék. A felüljárót reményeink szerint a közeljövőben elbontják, de még nem most. A közlekedés újragondolása egy második lépésben valósul meg.

Azonban itt fontos jelezni, hogy a válság bekövetkezte óta jelentősen kevesebben jönnek be a belvárosba autóval, a 4-6-os vonalának fejlesztése pedig azt eredményezte, hogy szívesebben járnak az emberek villamossal. Így elmondható, hogy a Nagykörúton nőtt a gyalogos és csökkent az autós forgalom. Ezt azt jelenti, hogy nem autós, hanem gyalogos dugók alakulnak ki. Ez a jelenség a BKK figyelmét is felkeltette. A felszíni zebrák széle-

sítésében, kiterjesztésében gondolkodunk. Régen a villamossziget és a járda között a gyalogosnak elsőbbsége volt, szerintem ezeken a helyeken ezt vissza kellene hozni. Ez most a prioritás.

– A Skála épülettel történik változás? 1984-ben, amikor átadták, az épület igen vonzó volt, mára ez a ház, csakúgy, mint Kővári György egész életműve, inkább vitát vált ki, mint elismerést.

Reményeink szerint sok minden változik az épülettel is. Az aluljáró szinten a SPAR teljesen megújul. A meglévő mozgólépcsők az aluljáróból jobban láthatók lesznek, a tér jobban megnyílik a közforgalom számára. A Spar előteréből mozgólépcsőn fel lehet jönni a felszínre a Bajcsy-Zsilinszky út felé anélkül, hogy egy ruházati üzleten kellene áthaladni. Az épület homlokzata megnyílik a tér felé is, ott szolgáltatásokat biztosít: könyvesboltot, irodalmi kávézót. Érdekes folyamatában nézni, ahogyan a MÁV számára készült irodaház átalakul elsőként a szövetkezeti rendszerben működő áruházzá, majd kiürül, most pedig több magántulajdonos kezében lévő ingatlanként új városi szerepet játszik majd. A helyzet tulajdonilag is összetett. Kevesen tudják, hogy a tér alatt van a Skála-Metró gépészete, a szellőzőgép-ház elfoglalja az egész teret. Egy földemen járnak tehát az emberek. Tehát bár a tér az önkormányzaté, alatta több ezer négyzetméter magántulajdon van.

– A Nyugati tér mostani felújítását ki tervezi?

Egy közbeszerzési eljárást követően a Város-Teampannon kapta a munkát, ők gondolkodnak a szűken vett gyalogos tér tervezéséről. A tér egészére, nagyobb összefogással lenne szükséges kiírni ötletpályázatot. Az V., XIII. és VI. kerülethez tartozó részeket a kifutó utcákkal együtt lenne jó végiggondolni. Addig is, a kerületi fejlesztésekben bevezettem egy fogalmat: ambuláns beavatkozásként gondolok sok projektünkre. „De aki ambuláns kezelésre megy, az beteg!” – szokták ilyenkor nekem dobni, és ezzel én egyetértek. A Nyugati tér is beteg. Nem kell azonban rögtön hosszú hetekre befektetni, vannak olyan részei, ahol működés közben lehet elvégezni a rehabilitációt. Számítalan kis ötletre, gondolatra lenne ezen a részen szükség. Sok itt a nyitott kérdés, mint említettem, a városnak ez a része változni akar, de még nincsen minden részében kidolgozva, hogy hogyan. ●

FÉNYYIRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Divat volt valaha a képes újságoknál, hogy poszterminőségben adtak közre egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebeket). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, a magunk nyelvén fogalmazva persze: Sebestyén László felvételeivel. Fadozozos, lábön álló fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai paloták udvarait örökítette meg.

VI. Szófia utca 23. A Hunyadi tér közelében, az Andrássy úttól egy telektömbnyire álló háromemeletes bérház engedélykérelmét 1897. szeptember 1-jén nyújtotta be Seidner Miksáné Schulteis (Schulteisz) Johanna (Ilona), a Seidner és társa női ruha-és szőrmekereskedő cég társtulajdonosa. A Székesfőváros Mérnöki Hivatala kisebb megszorításokkal szeptember 5-én engedélyezte az építkezést, amely ellen a Fővárosi Közmunkák Tanácsa sem emelt kifogást. A három darab rajzra – két lap az egyes szintek alaprajzát, míg egy a metszetet és a homlokzatot mutatja –, szeptember 30-án került a tanács jóváhagyási záradéka. Az elkészült épületre 1898. július 26-án adták ki a használhatósági engedélyt. Alig tizenegy hónap telt el a kérelemtől a megvalósulásig. A terveket Roszlozsnik Lukács műépítész/építőmester szignálta, akinek a VI. Hajós utca 12. – Lázár utca 22. szám alatti szintén háromemeletes, a Szófia utcai bérházhoz hasonló finom rokokó homlokzatú alkotása a főváros helyi védettségű épületei között szerepel. A Szófia utcai épület azon ritka házak közé tartozik, ahol a homlokzati terv egy az egyben megfeleltethető a megvalósult épülettel, amelynek belső térszervezése is figyelemre méltó. Az utcai oldalon háromszobás, míg a körfolyosós udvaron kétszobás-konyhás, illetve a cselédlépcső mellett egyszobás lakások kaptak helyet, amelyek mindegyikéhez fürdőszoba is tartozott. ●

KERTVENDÉGLŐ A KŐRENGETEGBEN

Szántó András

A kertvendéglőről általában a külvárosok, hétfégi kirándulások emlékei jutnak eszünkbe, nem mindennapos események és élmények. Pedig Budapest már a két háború között is olyan nagyváros volt, amely minden elképzelhető izgalmas megoldást és élményt tartogatott – akár a hét-köznapok estéin kerthelyiségre áhítózó belvárosi polgárok számára is. Az egyik ilyen, vagy éppen legismertebb kertvendéglő volt a Sörkatakomba, talán pont a régi Pest mértani közepén (bár ezt még senki sem mérte ki).

Képek forrása: Szántó András gyűjteménye

Az Első Magyar Részvény Serfőzde kőbányai gyártelepe (korabeli képeslap)

Kecskés János korcsmáros – magát így titulálta – a Sörházzal nem csak egy vendéglőt akart működtetni, hanem egyenest „sörös kegyhellyé” kívánta fejleszteni 1939-ben, amikor a Részvény Serfőzde által nyitott üzletet átvette *Dominek Gyula* vendéglőstől. (Közben néhány évig – 1936–39 között – *Sass Sándor* vezette a vendéglőt.) Még *Dominek* úr hozta vissza a régi sörös ünnepek egy részét: tavasszal az Új Sör és a Baksör Ünnepet, ősszel a Sernyítő Ünnepet. A régi céhes szokások egyre népszerűbbek lettek, hatalmas tömegek lepték el a házat. A Sörházban a magyar serfőzés több évszázados múltjának is emléket kívánt állítani. Az Esterházy utca 6. épületében szinte minden ezt igazolja, de a kiteljesedés fokozatosan valósult meg.

Anélkül, hogy a rendkívül izgalmas, szer-teágazó magyar és főleg kőbányai sörtörténelembe bonyolódnánk, szólni kell néhány szót a vendéglőt alapító cégről. Az Első Magyar Részvény Serfőzde Rt. 1867-ben tartotta alakuló közgyűlését. Az alapítók részben a kőbányai Dreher sörgyárak legnagyobb konkurensei, a *Barber* és *Klusemann* sörgyárak tulajdonosai voltak, részben a sörgyártásban már nagy lehetőségeket látó pénzemberek és gabonakereskedők, közöttük *Haggenmacher Henrik* és öccse. (A Svájból ide települt család a malmos és a szállodás szakmában volt érdekelt az 1850-es évektől kezdődően.) Rajtuk kívül a legsikeresebb gabonakereskedők – pl. *Gschwindt Mihály*, *Sebestyén Frigyes* stb. vettek részt a csoportban. Az összegyűlt

tőléből komoly fejlesztésekbe kezdtek, és megindították a „harcot” a Dreher sörök csaknem egyeduralma ellen. Ennek jegyében vásárolták meg az 1900-as évek elején az Esterházy utca (ma Puskin utca) 6. szám alatti polgárházat, melybe városi irodákat helyeztek és sörhűtőházat létesítettek, valamint reklámként itt nyitották meg saját sörük népszerűsítésére a sörkertet, mely Kecskés János keze alatt nyerte el legjobb arculatát.

Az épület a 19. századi Pest egyik jellegzetes egyemeletes polgárháza volt. Az 1810 körül épült korai klasszicista lakóház egy részében működött 1839-től 1845-ig az első magyar gyerekóráház, melynek alapító főorvosa *dr. Shoepf-Merei Ágost* volt. A II. világháború, illetve az államosítások után a Pannonia vendéglátó és szállodavállalat központja volt benne. (A ma is szép és jó állapotú épület a berácsozott földszinti ablakokon benézve láthatóan üres, örök védik a hajléktalanoktól. Jó lenne, ha végre valaki funkciót találna számára...)

Régi serfőzők emlékei

Visszatérve igazi tárgyunkhoz, vegyük sorra, kiket tartott Kecskés úr emlékezetre méltó, fontos személyiségeknek a magyar sörgyártás meghonosításában és fejlesztésében. Elsőként a vendéglős koncepciójáról: minden fontos személyiségnek vagy emléktáblát kívánt elhelyezni az épületben, vagy teljes emlékszobát kialakítani a fejlesztések, hozzáépítések során. Maga említi az európai városokat, ahol „félő gonddal, hagyománytisztelő érzékkel őrizték meg kézművességük – így serfőzésük – és régi vendégfogadók emlékét.” Mintának vette a lipcsei Auerbach-Kellert *Goethe* és doktor Faustus mondájával vagy a templomfalhoz ragasztott picike nürnbergi Bratwurstglöcklein sörözőt, melyet minden külföldi zarándokhelyként keres fel. Én is jártam ez utóbbiban, leírhatatlan hangulat és a helybéli törzsvendégek hangos zívaja és barátságos üdvözlése fogadott!

Kecskés úr az első magyar főcéhmasterrel, *Properger Jakab*bal kezdi az emlékszobák kialakítását (A Pesti Magyar Serfőző Céh Buda visszafoglalása és a törökök kivonulása után 10 évvel, 1696-ban alakult meg, és 1872-ben, az új ipartörvényvel szűnt meg. Utolsó főcéhmaster *Schmidt Péter* volt.) *Properger* úr élettörténetét a szobában egy márványtáblán örökítették meg. A szoba bútorzatát *Lingel Károly* tervezte és készítette el barokk stílusban,

A Puskin u. 6. alatti épület az 1930-as években (illusztráció Kecskés János prospektusából)

Properger arcképét és a történet jeleneit *Joachim Ferenc* festményeken örökítette meg. Láthatók voltak a falakon egy-egy pesti és budai tábori serivó jelenetet megörökítő festmények is, a budavári ostrom idejéből.

Az érdeklődés egyre nőtt, a vendégek – főleg hétvégeken – már nem fértek el, bővíteni kellett: a földszinti baloldali szárnyban épült ki a *Mayerffy szoba*. A 18. század végi pest-budai nagyiparosok jeles képviselője volt a *Mayerffy család* is, mely három nemzedéken át volt óbudai, budai, majd pesti serfőző. Első ősük bajor földről jött bevándorló volt, de a család hamar elmagyarosodott. *Gvadányi József* gróf is emléket állított „az öreg serfőző mesternek” a Falusi Nótárius című verses szatírjában

(1788). *Franciscus Reginaldus Mayer* mester komoly érdemeket szerzett II. *József* délvidéki hadjáratában, ezért nyerte el 1794-ben a rangemelést, és ekkor „magyarították” nevüket Mayerffyra. Később fiai, elsősorban az első igazi magyar nagyiparos: nemes *Mayerffy Ferencz Xaverius*, a pesti magyar serfőző céh főcéh mestere, több vármegye tiszteletbeli táblabírája folytatta az apai művet. Ő nagy szőlőbirtokot is vásárolt Pestszentlőrinc határában (a terület az ő nevééről lett Ferihegy). Megbecsültségét jelzi az is, hogy elnyerte az akkori pesti társadalom egyik legmagasabb tisztségét: a Pesti Lövész-társaság főlövész mesterévé választották. *Széchenyi* reformtörekvéseit nagy lelkesedéssel pártolta, mert felismerte az

A vendéglő első sörözője, a falakon különböző „sörös” emlékekkel, zászlókkal, régi cégérekkel (képeslap, kb. 1940.)

ipar és a gazdaság erejét és jelentőségét Magyarországon fejlődésében.

A Mayerffy terem díszítményeiről sokáig lehetne regélni, de a magyar sörös történelem itt lévő sok ereklyéje, a múzeumba való tárgyak tömege sajnos szét-szóródott, elkallódott, csak a leírások maradtak meg...

A teremhez kapcsolódott az érdekes, ódon hangulatú Vadász-szoba. A falba épített két tálaló szekrény egykorú eredeti barokk bútor volt, bennük régi ón- és cseréptányérok és céhkorsók. A falakon vadásztrófeák voltak, a sarokban egy régi óra, körben erdei és vadász-jeleneteket ábrázoló festmények.

A *Petz János* szoba a sok vendég miatti további bővítésben, a három emeleti helyiség egyikében kapott helyet, algyesti *Tüsköry József* és *Dreher Antal* szobái mellett. A régi paraszt-barokk bútorzatú *Petz szoba* a serfőzőmester képmásával és serfőzőházának 1815-ben kezdődött történetével fogadta a vendégeket, akik azonnal megkedvelték az egy-egy nagyobb társaságnak önálló szórakozást biztosító, meghitt emlékszobákat.

A *Petz család* a régi Ferencváros déli gyárnegyedében, a Duna partján az elsők között megjelent iparosok közé tartozott. Az alapító *Petz János* a kecskeméti, majd az esztergomi érseki város árendás (iparjogát a várostól bérlő) serfőzőmestere volt, és hosszú küzdelem után 1815-ben építette fel pesti serfőzőházát. Ekkor először adta át Pest szabad királyi város ősi serfőző jogát magánvállalkozásba, előtte mindig csak árendába adták a Lipót utcai városi serfőzőházában. (Ennek helyén, a mai Váci utca 64. szám alatt épült *Steindl Imre* mester alkotása, a pesti új város-háza.) Később – több családtag után – a bécsi politechnikumot végzett *iffi. Petz János*, majd *Petz Mária* férje, *Rumbach János* lovaskapitány váltotta magához az összes örökségeket, és az üzem 1868-as megszűntéig e családrész kezén maradt. (A *Rumbach család* lett az erzsébetvárosi *Rumbach utca* névadója is.)

A serfőzőház az egykori Soroksári, a Tehen és a Két nyulak utcája (ma *Ráday, Kinizsi és Lónyai* utcák) sarkán, ezek összefutásánál állt, 1905-ben bontották le. *Karl Müller* 1855-ös verses pesti útmutatója így mutatta be a helyet:

„A régi sersarnokba jár
A polgárság már régen,
Kis pénzért innen visz haza
Rózsás mámort cserében.”

A Petz szobát sok-sok egyéb sörös címer, felirat szobor tette kedélyesebbé, már-már múzeumban érezhette magát a látogató.

A vendég a Petz szobától balra a gótikus stílusú Dreher-szobába jutott, ahol a kőbányai nagy sörös birodalmat alapító bajor származású, de gyorsan magyarrá vált család emlékei sorakoztak. Itt a Dreher címeren és egyéb családi jelképeken kívül minden székbe belefარagták a Dreher Sörgyár mai napig használt eredeti emblémáját: a körben lévő háromszöget. A sörkatakomba vezetője, Komlóssi úr tehát feloldotta a régi konkurencia-harcot, az első tulajdonos Részvény Serfőzde és a Dreher Sörgyárak Rt közötti ellentétet.

A Petz szobából nyílt a Tüköry szoba is, nemes Tüköry József ácsmesterből lett serfőző emlékére. A Tüköry serfőzőház a mai Margit híd pesti hídfőjének közelében állt (a mai Pozsonyi út, Katona József utca és Hollán utca által határolt területen). A közeli Duna-szakasz védőgátját a család építtette, ezért nevezték sokáig Tüköry-gátnak. Szintén a közelben volt az 1830-as években épült, nagyon népszerű Újvilág Serházkert, amely 1895-ben, a Vígszínház építésekor szűnt meg.

A Tüköry szoba berendezése biedermeier stílusú volt, több darabja, például a herendi söröskorsók egy része az Ernst Múzeumból származott. Tüköry József arcképét *Basch Árpád* (Párizsban működött magyar szecessziós festőnk) készítette.

Az erdélyi *Schmidt Péter* szoba névadója Pesten született, de hamar Erdélybe került, ott ismerte meg a serfőzés minden apró részletét és tudományát. Pesti serfőzőháza az Üllői úton, a Mária Terézia kaszárnya közelében volt, erről kapta nevét a közeli Serfőzőmester utca (a mai Ferenc körút vonala). A gyárépületen álló Szent Flórián szobor adta a Nagy Flóriánus (ma Tűzoltó) utca nevét. Ez a szobor is hagyományosan az égő serfőzőház oltása közben ábrázolta Flóriánt, ez a motívum kapcsolja össze a serfőzők és a tűzoltók közös védőszentjét és szobrait.

Schmidt Péter használta először „Kőér-földe”, azaz Kőbánya pincéit sörraktárként, ezzel elindítva Kőbánya felé a sörgyártás nagy vállalkozóit. A Pesti Serfőző Céh utolsó al-céhmestere volt, 1871-ig.

A szoba berendezésének minden egyes darabja Kalotaszegről származott, az ott vásárolt kályha állt a sarokban, a padok, faliszekrények, bútorok mind ott készültek.

Az erdélyi emlékszoba megnyitása a kor szellemének – Erdély visszacsatolása reményének – megfelelően nagy attrakció

Dreher szoba (képeslap kb. 1940.)

Schmidt erdélyi szoba (képeslap kb. 1940.)

Kerthelyiség a tornácról nézve (képeslap kb. 1940.)

Kerthelyiség, végében a Székely toronnyal (képeslap kb. 1940.)

és nagy sörös ünneplést indokoló esemény volt, mellyel egy időben a régi épületet felújították, a kert végében pedig kalotaszegi faragott fatornácot (a csiktusnádi *Fekete István* építész és *Perge Sándor* székely ácsmester munkáját), valamint ennek végében egy tizennégy méteres „kerülő-erkélyes” tornyot is felavattak.

Az udvar tekintélyes platánfái és akácai alatt 1940 májusában megnyílt a „város szívének legnagyobb kerthelyisége”, ahol a vasárnap délelőtti sörözések mellé *Kecskés János* vendéglős mester minden alkalom-

mal katonazenés hangversenyyel szórakoztatta vendégeit. A kert szélén árka-dos fedett részt is építettek nagy boltívekkel, mint a régi parasztházak tornácán, ezzel is jelentősen bővítve a férőhelyek számát.

Összességében *Kecskés János* vendéglős nem csupán Pest legnagyobb sörözőjét és egyetlen sör-emlékhelyét hozta létre, hanem igazi műalkotást, ahol a kor legnevesebb szakemberei és művészei járultak hozzá a szinte muzeális épület kialakításához. Az eszmei tervezést és az összes kovácsoltvas munka készítését *Bevilaqua-Borsody*

Béla készítette. Dolgozott még a házon *Bieber Károly* neves budai mülakatos mester, *Fonó Ernő* műépítész (a Hungária Nagyszálló sörözőjének és több más sörözőnek is építész), *Bereczky László* mérnök (többek között a szabadsághegyi Golf Szálló tervezője), *Lingel Károly* bútorgyáros, *Palka József* üvegfestő mester, *Gorka Géza* kerámikus iparművész, valamint több neves festőművész, pl. *Haranghy Jenő*, stb.

Utóhang: A Sörkatakomba csodálatos módon átvészelte a háborút és Budapest ostromát, 1946-ban már fogadta a vendégeket, az itt bemutatott 1946 júniusi étlap tanúsága szerint igazi ínycsalatokkal (bélszín, libamáj stb.), bár én akkor is inkább főtt marhahúst kértem volna meggy mártással...

Képzelsen el Kedves Olvasó egy olyan belvárosi (és nem budai) kertvendéglőt, ahol hétfélig napokon a padlásról hordták le a tartalék székeket és padokat a rengeteg vendég elhelyezésére, ahol ilyenkor sok száz liter hazai sört csapoltak és fogyasztottak – és mindezt a háborús időkben. Nagyon nagy kár, hogy nincs ma olyan vállalkozó (például a siránkozó és egymást tipró magyar sörgyártók miért nem tudnak összefogni?), aki felélesztene egy ilyen igazi magyar „sörös emlékhelyet”, miközben az ehhez képest lepusztult és sivár romkocsmák tömegével nyílnak és virulnak a Belvárosban...●

1946. júniusi étlap a Sörkatakombából

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

A város legjobb gyerekkönyvtára egykor és most

Legjobb barátja egyszer megkérte Simplicissimust, ugyan idézné már fel, mi-
ben ragadható meg gyermekkorának a „haladás” iránti vonzalma. Simplicissimus mélyen elgondolkodott a dolgon, és azzal próbálta maga előtt is mentgetni magát, hogy ő voltaképpen inkább a „modernizmus” iránt lelkesedett. Barátja néhány évvel korábban élte át a gyerekkort, szülei nagy kultúrájú „reakciós” művészek voltak, persze, hogy másképp látott mindent.

A modernizmust felső tagozatos koromban, amikor már volt véleményem, de még „nem nyílt ki a szemem”: az új Erzsébet híd, a Rákóczi úti árkádosítás (az ún. „ostornyeles” lámpákkal egyetemben) – és a Liszt Ferenc téri gyerekkönyvtár jelentette nekem. Utóbbi a tér egyetlen modern épületében nyílt meg. 1960-ban készült el az épület, a napokban 82 éves korában elhunyt *Virág Csaba* egyik korai műve.

Mennyire szerettem ide járni! Tágas, világos hely volt. Bármit le lehetett venni a polcokról, bele lehetett olvasni a kényelmes asztaloknál. Emlékszem, sokat sündörögtem a „Válogatás a felnőttek irodalmából” feliratú polcnál, de aztán többnyire mégis *Verne* vagy *Dékány András* könyveket vettem ki. Arra is emlékszem, hogy igyekeztem lábujjhegyen járni – elég nagy szigorúság uralkodott, a beszélgetőket hamar lepisszegték. A vezető egy nagydarab, vörös kontyos néni

volt, ha ajánlani kellett valamit, gyakran kijött a pult mögül, kiegészítette a beosztottjai ajánlását.

Akkoriban nem vettem észre, hogy nem gyerekkönyvtár van kiírva, hanem Ifjúsági Könyvtár, még hozzá csinos, a fekete csempékre ragasztott sárga nagybetűkkel. Ennek ragasztója csak a rendszerváltás után engedett el, nyomai ma is szépen kirajzolják az egykori feliratot. Helyette a bejárat feletti üvegre azt írták ki, kezdetleges, öntapadós betűkkel: KÖNYVTÁR. Néhány éve aztán egy zimankós hétvégén valami teljesen új dologra lettem figyelmes. A könyvtár bejárata előtt teljes szélességben, a járdaszinttől mintegy 30 fokban emelkedő, kerítésanyagból készült, vaskeretre feszített fémszerkezet jelent meg. Közepén egy lakattal lezárt, felhajtható rész volt. Ha azt megemelték, akkor szabad lett az út a könyvtárba. Nem telt sok időbe, hogy kitaláljam a célját: itt egy kifejezetten ide tervezett, praktikus hajléktalan-elhárító szerkezettel állok szemben.

A gyerekkönyvtár kiköltöztetése: tragédia vagy józan döntés?

Mint tiszteletbeli blogger, tagja vagyok egy nagyon érdekes levelezőlistának, ahol az egyik résztvevő rendszeresen végigbogarásza a fővárosi közgyűlési előterjesztéseket: a minap a sok irat között egy javaslat is volt, miszerint a Szabó Ervin Könyvtár két fiókját el kívánják költöztetni. Az első reakcióm az ellenkezés volt: ne már!

Az ilyenkor általam alkalmazott teszteljárás mindig az, hogy elgondolom, mi történne egy ugyanilyen esetben mondjuk Amsterdamban. Ha felmerülne, hogy nincs értelme pont a hatalmas forgalmú Leidseplein egyik legértékesebb üzleteliségeiben továbbra is működtetni ezt a könyvtárat. Biztosan nyilvános vita, közmeghallgatás következne, ahol mérlegelnék a pro és kontra érveket. A közvélemény elé alternatívákat terjesztenének. Marad a könyvtár, de hétvégén is nyitva kell tartania (sohasem értettem, hogy a Központi Könyvtártól eltekintve miért van zárva hétvégén a többi fiók.) Vagy, hogy egy részében legyen kávéház, hogy a szülők kényelmesen várakozhassanak a gyerekekre. Ha pedig mégis a költözés mellett döntenek, akkor világos, hogy a pénz a rendszerben marad, az összeg esetleg egy külső kerületi fiók bővítésére fordul.

Miért gondolom azt, hogy ennek a költözésnek a mozgatórugója nem a ráció, hanem az, hogy valaki kinézte magának a helyet?

Levél egy hűségese olvasótól

Másfél éve levelet kaptam egy hűségese olvasómtól, régi iskolatársamtól, aki azt kérdezte, miért nem említettem a Zeneakadémiáról szóló beszámolómban az új Solti-szobrot. Bevallottam neki, hogy azért, mert nem vettem észre. Szaladtam, megnézni – és nem lettem boldog. Őszintebben: elkeseredtem. Mintha a szoborállítók is rejtegetnék a művet –

túl közel helyezték el egy fához. Este egyszerűen észrevehetetlen.

Kicsit utánaolvastam: volt-e valami speciális a mű születésében? Hát volt... Valamelyik állami szerv, feltehetőleg a Külügyminisztérium, megkereste *Lady Valerie Soltit*, a maestro özvegyét, hogy szobrot állítanának a férjének, egyben elküldték néhány szobrász portfólióját. És *ő Párkányi Raab Pétert* választotta, a Nemzeti Színház melletti szoborpark hat művének realista alkotóját. Kérdés, ez a választás mennyire teljes körű tájékoztatás után történt, illetve hogy a hatóságok elküldték-e az esztergomi Ister-kút, a mátészalkai Wass Albert-szobor, illetve a kaposvári Trianon-emlékmű képeit. Vagy legalább a Nemzeti Színház homlokzati szobrait. Amelyek már nem a bronzalattal biztos kézzel bánó hagyományos szobrászt, hanem egy „magasabbra törő”, a „saját korára reflektálni akaró”, nagyon bizonytalan ízlésű, motívumhalmozó, az erőteljesebb plasztikai gesztusokat nélkülöző szobrászt jellemezzék...

Mielőtt lesújtó véleményemet így világgá kürtöltem volna, kifaggattam egy köztéri szobor-specialista kritikus barátomat, anélkül, hogy elárultam volna saját véleményemet. Ő először kitérő választ adott, hogy milyen jó az elhelyezés, hogy ilyen közel van a fához – hogy kapcsolatban áll vele, szinte összeérnek. Hozzátette még, hogy a könnyed nagyvonalúság hiányzik a szoborból, és a fej „rátétként hat”, meg hogy a nézőben felerősíti a szokatlannal szembeni ösztönös idegenkedést, amit a renha-

gyó – és „kissé torz” – kompozíció lát-tán elsőre érez.

A szerencsétlen Liszt Ferenc tér

A Liszt Ferenc tér szobor szempontból egyébként is katasztrófa sújtotta területnek számít. Az Andrásy út sarkán álló Ady-szobornak stílusát tekintve egyértelműen a Szoborparkban volna a helye. Budapest leghazugabb portrészobra: a zseniális, tabudöntőgető költőt, alkoholfogyasztás- és kölcsönkérés-bajnokot mint fegyelmezett népevért ábrázolja (*Csorba Géza*, 1960). Aztán Liszt halálának évfordulójára ide került a romantikus zongoravirtuóz édeskés, de jól eltalált, lendületes szobra, ezt 2012. június 10-én csaknem elpusztította egy idős platánfa rázuhanó vastag ága. Csak az építészeti körítés tört darabokra, s ezt másfél évig tartott pótolni. (*Marton László*, a szobrász eredetileg az Ady-szobor helyére tervezte alkotását, de ezt a hatóságok nem támogatták.)

Itt van aztán a legnagyobb rejtély. Hogyan került ide minden idők legkevésebé sikerült József Attila szobra? A nagy költőnek tudunkkal csak annyi kapcsolata volt a térhez, hogy szeretett az egykori Japán kávéházba járni... A szoborra eredetileg a Kész a leltár című verset akarták rávénsni, de ez elmaradt (*Gyurcsák Ferenc*, 2006).

És ne feledkezzünk meg *Strobl Alajos* magasan trónoló Liszt-szobráról sem, amely a Zeneakadémia homlokzatán a papi ornátust viselő, idős, bibircsókos zeneköltőt ábrázolja, nyugodt, ülő pózban. Ehhez a szoborhoz nem ér fel – nem csak a szó szoros értelmében – egyik későbbi alkotás sem.

Háromfajta zsánerszobor

A (vélt) rossz minőség osztályozása a rosszmájú budapesti sznobok nagy mulatsága. Mint képzeletbeli egyesületük elnökségi tagja, én is szeretek ilyesmivel foglalkozni... Előrebocsátom, én a kortárs, de érthető és szerethető szobrokat kedvelem, nem a lila fajtaikat. Régebben egyszer már elmélkedtem itt erről: a maiak azok, amelyek mostanság készültek, de ezek közül kortárs mű az, amely elgondolkodtató, amely utal a jelenkor problémáira. A zsánerszobrok ilyen értelemben nem kortárs művek – ha mégis arrafelé próbálkoznak, annak általában rossz vége lesz: modernkedés, motívumhalmozás és hasonló hibák, sőt bűnök. A budapesti zsánerszobrokat a

magam részéről három csoportba szoktam osztani. Mindjárt példákat is hozok fel rájuk. Ezúttal fotókat nem mellékelek. Fókuszáljunk csak a jó példákra.

a) Ártalmatlan (kedves, megmosolyogtató, turistakedvenc).

Pl. Kis királylány (Duna-korzó), Pocakos rendőr (Október 6. utca–Zrínyi utca sarok), Kuttyás lány (Vigadó tér).

b) Erőtlen, karaktertévesztő fajta (egy iskolás is látja, hogy nem hasonlít, pedig szeretne).

Pl. *Batthyány Lajos* (a róla elnevezett téren), Nagy Imre (Vértanúk tere), *Kovács Béla* (A Kossuth tér átépítése miatt feltámadását várja egy raktárban. A hírek szerint valahol a közelben újra felállítják.)

c) Rettenetes fajta (ez munkacím – tudom, ennél kifejezőbb név kell, itt egy sikerületlen ötlethez való téves ragaszkodás, kirívó esetlenség borzolja a kedélyeket).

Pl. *Hofi Géza* (Pesti Broadway, a volt Mikroszkóp Színház előtt), *Kálmán Imre* (Az Operettszínház előtt üldögélő bronzszobor, mellette nyitott laptop!), *Cseh Tamás* (A Gellért téren, elmondhatatlanul bárgyú – itt már maga a szoborállítás gesztusa rettenetes: a nonkonformista bárd hányta az ötlettől.)

A kortárs szobrászat csúcsai Magyarországon

Kifaggattam szoborspecialista ismerősömet az ő kedvenceiről. (Rossz példát nem akart mondani.) Maga is meglepődött. Három emlékmű jutott eszébe.

a) A pesti rakparton sorakozó gazdátlan vascipők (*Pauer Gyula* és *Can Togay* műve, 2005),

b) A katyni mártírok emlékműve Óbudán (*Széri-Varga Géza* és *Széri-Varga Zoltán* műve, 2011),

c) és persze az 1956-os forradalom és szabadságharc központi emlékműve az '56-osok terén (i-ypszilon alkotócsoport: *Emődi-Kiss Tamás*, *György Katalin*, *Horváth Csaba* és *Dósa Papp Tamás* munkája, 2006), Ehhez hozzátenném a 301-es parcella emlékművét (*Jovánovics György*, 1992).

A kortárs szobrászat ügyét érdekes módon két szabadtéri kiállítás lendítette előre a leginkább. Mind a kettőt a Városligeti tavn rendezték. 2000-ben magyar művészek részvételével. Bárcsak biennálé alakulhatott volna, és mára erről lenne nevezetes Budapest... Talán majd a nagy átépítés után? ●

NAGY HÁBORÚ

A barakk-kórházból nyomortelep

A Mária Valéria telep története

Rokob Tibor

Bár a főváros egyik leghíresebb nyomortelepének barakkjait csak ideiglenes céllal húzták fel, mégis két nemzedék volt kénytelen a szegénység, a nélkülözés, és a teljes kilátástalanság világában leélni életét.

A mai József Attila lakótelep helyén állt hajdani legendás barakkváros területe – az Üllői út, a Gyáli út, a kispesti Határ út és az Ecséri út között – 1914-ig teljesen beépítetlen volt. Nem is tartozott a városhoz. Az Üllői út két oldalán rétek, kukoricaföldek feküdtek. Ez volt a városhatár. A 19. század végéig a közeli Bivalyrét mellett legelőként, itatóként használták. Az itt elterülő Nagy Sertés tavat a népnyelv által „Büdös ároknak” keresztelt Illatos árok segítségével csapolták le. Ezt követően az 1830–40-es

évek körül gróf Széchenyi István rendezett itt lóversenyeket. Így kaphatta később a Lóversenydűlő nevet.

A századforduló idején katonai gyakorló lőtér létesült a térségben. Magyarországon itt emelkedett először repülőgép a levegőbe. 1909 októberében *Louis Blériot* attrakciójához villamoskocsik szállították a városból a kíváncsiskodókat.

A századfordulón a főváros az Ecséri út közepénél Fuvar-telep néven szeméttelpepet hozott létre. Ide érkezett a város összes sze-

mete, s innen – a Bivalyrét levágandó állatainak szállítására létrehozott vasútvonalon – jutott el a városon túl fekvő Cséry-telepre.

A terület csak 1914 után kezdett lakhatásra alkalmassá válni. Miután az első világháború harctereiről már az első évben hatalmas létszámban érkeztek haza a sérült katonák, és a közkórházakban már a folyosók is tele voltak sebesültekkel, Budapest katonai parancsnoksága engedélyt kért a Székesfővárostól, hogy egy ideiglenes barakk-kórházat létesítsen. A hely kiválasztásában a közel fekvő honvédségi kórház, valamint a katonai gyakorló lőtér is szerepet játszott. Az építkezés 1914 őszén kezdődött meg.

Az Üllői úti katonai kórház táborban két év alatt 120 sebtében összeácsolt, kőpillérekre épített barakkot húztak fel. Az első fakunyhók az Üllői út jobb oldalán, az Ecséri út torkolata és a Vilyanytelep meg a kispesti remíz között álltak. A telep hossza másfél kilométer, szélessége öt-hatszáz méter volt. Az apró épületek közötti utat sárga sóderrel szórták fel. A későbbi nyomortelep épületeit kezdetekben még gondozott kiskertek, virágok díszítették.

1916-ban a lapok lelkesen számoltak be az épületegyüttes ünnepélyes megnyitásáról, amelyen számtalan közéleti személyiség megjelent. A kórházat *Ferenc József* legkisebb lányáról, *Mária Valéria* főhercegnőről nevezték el, aki rendszeresen jótékonyági akciókat szervezett a sebesültek segítésére. Az épülő barakkok esettjei közt járva 1915-ben ő hozta létre a szükségkórházat. A legendás kórház épületei ezután még két alkalommal gyarapodtak. 1916-ban tíz téglaház épült az Ecséri út felől, majd 1918-ban ugyancsak az észak-nyugati oldalon adták át a IV-es tartalék kórház utolsó hat barakkját. A húszas évek elején a rendőrképzés átalakulásakor a Mosonyi utcából egy háromszáz fős rendőr tanosztály települt ezekbe az épületekbe.

A még 1917-ben körbekerített telepet és a benne élők életét ezt követően gyökeresen megváltoztatta a világháború lezárása, és az ezt követő forradalmak, politikai csatározások kora. Visszaemlékezések szerint erdélyi menekültek 1920-ban megalakították a fasiszta jellegű MOVE telepi körét, ahová a férfiakat önkéntes belépési nyilatkozattal próbálták belépésre bírni. Állí-

tólag a kiszemelt „katonaanyag” megtekintésekor maga *Prónay Pál* is járt a Valérián.

A háború végével, a Monarchia felbomlásával a fabarakkokat hadifogolykórházzá alakították, a kőépületekben katonai elosztó kórházat működtettek. Ezt az őszirózsás forradalom után fokozatosan felszámolták. A barakkokból egyterű, félkomfortos lakásokat alakítottak ki. Létrejött a Mária Valéria szükséglakótelep, amely 1942-ig folyamatos bővült. A lakók többsége a frontról hazatért fővárosi katona volt, de sok volt a megszállt területekről elmenekült hivatalnok is. A későbbi bádogyáros első éve még ápolt, szolid víkendtelep képét nyújtotta. 1919 tavaszán munkáscsaládok kaptak lakást a telepen. A kerületi direktórium a telep 14 fabarakkjába már szegény, nyomorgó családokat költöztetett, ám a Tanácsköztársaság után menniük kellett. Helyükre azonban napokon belül újak érkeztek.

1920-ban a telep földrajzilag és a házak minősége szerint is három élesen elkülöníthető részre tagolódott. A délkeleti oldal 54 fabarakkját a főváros téglapépületekké alakította, ezekből a házakból jött létre a kispesti Határ úthoz tartozó, városi kislakásos telep. Ennek a résznek az épületei maradtak fenn legtovább. Még az új lakótelep felépítésének első ütemét is megérték. A második rész a kizárólag fabarakkokból álló, legszegényebb, öregtelepnek is mondott régi Valéria volt. Itt éltek a legnagyobb nyomorban az emberek. Az alapozás és padlás nélküli, kátránypapírral fedett épületek padlózata többnyire döngölt föld volt. Az alul stafliira, vagyis párnafára erősített falak lécekből álltak, amelyek között szalma biztosította a hőszigetelést. Ez a felület kapott aztán vakolatot. A sötét, dohos kunyhókban gyakori vendég volt az egér és a patkány. Nem beszélve arról, hogy az időjárás nem kímélte az ingatag kalyibák gyorsan korhadó, gyakran pótlásra szoruló házfalait.

Az északnyugati IV-es tartalék kórház 16 épülete, az úgynevezett rendőrtelep alkotta az együttes harmadik részét. Kétségkívül ez volt a legjobb állapotban. Miután a kórház épületeit téglalakásokká alakították, klubház, sőt mozi is nyílt a telepi közösség számára. Az itt élők, humorérzéküket nem feledve, stílusosan csak „lavór”-nak hívták a telep egyetlen filmszínházát. A szabadtéri nézőtér ugyanis annyira lejtett, hogy esőzések után az első sorokban ülők gyakorlatilag belelógathatták a lábukat az összegyűlt esővízbe.

A Mária Valéria barakképítményei csak azután váltak igazi nyomortanyává, amikor a kórház elvesztette eredeti funkcióját, és helyiségeit szükséglakásokká alakították. A háborút követően Budapesten drámai volt a lakáshiány. A munkások terhei egyre nőttek. Egyre kevesebb volt a munkalehetőség, s így a szüntelenül emelkedő labkért kevesen tudták megfizetni. A húszas évek elejétől kezdve ezrével kerültek utcára az emberek. Rontott a helyzeten a pénz egyre gyorsuló inflációja is. A fővárosi újságok is a nyomor városaként írtak Budapestről, ahol csaknem negyed millióan koldultak. Budapesten szaporodtak a nincstelenek telepei (Zita telep, Augusztá telep, Jeruzsálem telep, Tripolisz, ferencvárosi Kiserdő). 1924-től a főváros a Mária Valéria telepet is szükséglakótelepnek nyilvánította. Eleinte a város minden részéről özönlének ide az emberek. Ekkor a főváros a menekültek zömét a Wekerle telepre költöztette. Helyükre kilakoltatott, nagycsaládos munkások kerültek.

A hajdani kórház minden barakkjából 22 lakást alakítottak ki. A htagú vagy annál kisebb családok csupán egy konyha helyiséget, míg nyolc fő fölötti telepiek nagyobb alapterületű szobákat kaptak. Víz azonban csak az otthonok felébe jutott. Gyakorta volt konfliktus forrása a szomszédból kért víz. Az alig csorgó kúthoz

15-20 percet kellett gyalogolni. Az újabb telepen is csak egyetlen mosókonyha jutott a családoknak, így a mosáshoz hetekkel korábban be kellett jelentkezni. Mindenki másnak maradt a teknő.

1927-ben a Fővárosi Mérnöki Hivatal minden otthon elé egy maximum másfél méteres előkert építését engedélyezte. Ezáltal a viskósorok közötti térköz mindössze kétméteresre szűkült. Negyvenméteres síkatorok alakultak így ki, s bár közben kéttéglányi járdákat építettek, az út melletti téglavályús csatornában folyó szennyvíztől bűzlött a környék. Egy-egy WC és zuhanyzó a barakkok mindkét végén ki volt alakítva. Az öregtelepen sok helyütt három WC jutott az ott élő 20 család csaknem 80 tagjára. Nem csoda, hogy a telepet a főváros járványfészkeként emlegették.

Sokan építettek vályogból, bádogból, vagy fahulladékból konyhát az előkertjükbe. Ám ezzel a helyiség egyetlen ablakát áldozták fel. Így még kevesebb fény jutott a sötét, nyirkos és szellőzetlen szobákba. A falak szinte állandóan nedvesek voltak, „izzadtak” a párától. Ha az itt élőknek volt is pénzük, az állandó penészedés miatt szinte alig vettek bútort. Szigetelés hiányában a barakkok lakói folyamatosan küzdöttek a szivárgó talajvízzel. Csaknem minden család szenvedett a hidegtől. A forró kályha tüze mellett is deres pára csapódott le a fagyos falakon.

A Mária Valériára érkező nincstelenség gyakran mindenüket elvesztve érkeztek. Lakásukat szanálták vagy a háború alatt semmisült meg. Legnagyobb részük a magas lakbér miatt került utcára. Sokan már itt látták meg a napvilágot. Meztélbas kisgyerekekből sosem volt hiány. Az előkertekben vagy a házak között kifeszített, mosott ruhákkal teli szárítókötelek között állandó volt a nyüzsgés. Az embertelen, gettószerű körülmények ellenére 1926 után havi hat pengőt itt is fizetni kellett a lakhatásért.

A telep lakosait két csoportra lehetett osztani. Az egyik dolgozott, a másik nem. Az emberek harminc százaléka jutott gyári munkához, s éjjel pihente ki magát. A többiek ekkor keltek ki az ágyból, s kezdődött el számukra az igazi élet. Két külön világ volt ez. Az embertelen körülmények között élők egyre nehezebben tudták megtartani állásukat. Sokukból semmittevő, munkakerülő csavargó, rosszabb esetben bűnöző lett. A lecsúszott katonatisztól a cári emigráns, a prostituálon, az állástalan diplomáson át a székelly menekültig sokféle ember élt a barakkokban.

A 30-as, 40-es években a nyomor és az ezzel járó keserűség egyre nőtt. A fiatalok – akár szülőhelyük elhagyása árán is – emberibb körülményekre vágytak. A gyerekek mondvascsinált okok miatt nem jártak iskolába. Már tizennégy évesen cigarettáztak, egész nap a felnőttekkel kártyáztak. Mások virágot, gyufát árultak, koldultak, vagy élelmet keresve turkáltak a környék csarnokainak kukáiban. Sokan kerültek állami gondozásba. A Vöröskereszt napközi otthonának óvónői nappal fürdették, cukros tésztával etették a csöppségeket, ám az este már minden gyereket az otthoni mocsokban talált. A lányok már tizenkét évesen tíz órán át dolgoztak a csipkegyárban. Gyakran már gyerekeikkel anyák lettek. Másokat fiatalon prostitúcióra kényszerített a nélkülözés.

Az első időben 1033 egyszobás, komfort nélküli lakásban nyolcezer ember talált otthonra. Az 1930-as évektől a telep folyamatosan bővült, a lakások száma 1940-ben már 1776 volt. Ekkor csaknem húszezer ember élt a Mária Valérián. Az itt élők visszaemlékezéseiben a Hosszú utcának hívott Üllői út mellett beszédes nevet kapott az egykori Pokol kocsmá, Kutya telep, valamint az emberek által csak Koplaló térként említett hajdani Mária Terézia tér. Alkoholhoz viszont mindig hozzá lehetett jutni. Illegális pálinkafőzdék sora működött a telepen. De jól éltek a rendőrökkel

összejátszó kocsmárosok is. Itálért cserébe ékszer, cipőt, kabátot, s minden gyanús eredetű holmit elfogadtak. Sokan menekültek az ivásba, hogy addig se lássák barlangszerű otthonuk vaságyait. Egy idő után szegény volt a telepen lakni. Ha esetleg lopás történt a közeli gyárban, azonnal a Valérián élőket keverték gyanúba.

A húszas évektől a pesti néphumor Nixbrót (nincsenyér) névvel látta el a hajdani barakk-kórház düledező kunyhóinak zárt világát, bár a távoli főváros lakói alig-alig ismerték a nincstelenség és éhezés e koncentrációs táborhoz hasonlatos lágerének életét. Korabeli rendőri jelentések számoltak be a lopás egyszerű, ám ötletes módszeréről: a férfiak a sínek mellett várták a vonatokat, hogy aztán egy hosszú rúdra erősített kampót szúrjanak az utasok csomagjaiba, így rántva le azokat a csomagtartóról. Mire a vészfék megállította volna a vonatot, a tolvajok már árkon-bokron túl jártak a zsákmánnyal. Előfordult azonban olyan is, hogy a nyomortelep koldusai váltak áldozattá. Téli időszakban sok család úgy védekezett a fagy ellen, hogy a Gyáli úti vasúti átjáró sínei között gyűjtötte a vonatokról lehullott szenet. 1932-ben egy huszonéves édesanya annyira elmerült a talpfák közötti keresgélésben, hogy a kanyarban álló tehervonat takarása miatt nem vette észre a hajnali bécsi gyorsvonatot, amely azonnal halálra gázolta.

A nyomortelep életében borzalmas volt a tél, ám a fővárosi havazás és azzal járó hómunkás-felvétel hatalmas lehetőséget is jelentett az embereknek. Már órákkal a jelentkezési idő előtt hosszú sorok álltak a felvevőhelynél. A telepiek csajkaikkal jártak be a városi távoli ínségkonyháira. Ahogy akkoriban mondták: „sipőczöztek”. (Sipőcz Jenő első polgármestersége alatt nyitották meg újra a főváros korábban megszüntetett népkonyháit, ahol szegénységi bizonyítvány, lakásbizonylat, és politikai megbízhatóság ellenében a nyomorgók családonként egy-egy ingyen ebédet kaphattak.) De volt ételosztás a Mária Valérián is. A rászoruló rendszerint a „lavór” épületénél sorakoztak. Gyakran szigorú rendőri felügyeletre volt szükség, hogy a gyakori kesernyész lecsó vagy lóhúsból készült székelygulyás miatt verekedés ne törjön ki a sorban.

Többnyire novemberben kezdődött a kérvényírások időszaka. Az emberek általában a főméltóságú kormányzóéhoz, bárónókhöz, plébániákhoz, gyárosokhoz, és az 1931-ben életre hívott katolikus Karitászhöz címezték kérelmeiket. A beadványok nem is maradtak válasz nélkül. Főleg tüzelő, alapvető élelmiszer, cukor, liszt, bab, krumpli érkezett, de használt cipő, ruhanemű is jött bőven.

A visszaemlékezések szerint isten nevében agitáló házi apostolok, lánglelkű misszionáriusok hemzsegték a plakátokkal teli

telepen. Bár a Karitás valóban szervezett jótékonyági akciókat, ínségkonyhákat és gyűjtött adományokat, a „kegyelmet” gyakran a politikai hovatartozás alapján mérte. Már létrejött is az egyre öntudatosabb munkások akcióinak lefegyverzését szolgálta. A kommunizmus megfékezését a katolikus egyház is a zászlajára tűzte. A szeretet jegyében próbálták meg az egyre erősebben mozgolódó munkások akcióit lefegyverezni, a budapesti nyomornegyedek lakóit elkábítani.

Az adománygyűjtés kellős közepén a főváros segítségével a Karitás néhány év leforgása alatt több tucat templomot is épített munkás-, vagy éppen nyomornegyedek szélén. Amikor a főváros még ínségmunkát sem tudott adni a város munka nélkül tengődőinek. Budapest törvényhatósága 10 év alatt 12 millió pengő adott a kültelki templomok felépítéséhez. Az akció nem került el a Mária Valéria telepet sem, ahol már 1924-ben megindult az önálló plébániai élet.

Először *Farda Adolf* plébános lakása, majd a telep IV. tartalék kórházának később megszerzett barakkja adott állandó otthont az istentiszteletkehez. A kápolnává alakított piciny kis helyiségben 1925-ben tartották az első szentmisét. Ebből nőtte ki magát az Ecseri és az Üllői út sarkán *Szerédi Jusztinián* hercegprímás által 1930-ban felszentelt Szent Kereszt Plébánia. A református hívők részére csupán öt évvel később, 1935-ben adták át az Üllői úton álló Nagyvárad téri Református templomot.

A Valérián élők az évek során egyre jobban elszigetelődtek, egyre mélyebb nyomorba zuhantak. Olyan távolságra kerültek attól a világtól, ahonnan egyszer ide vettette őket a sors, hogy a visszatérésre esélyük sem volt. Bár mindenki a holnapot, sorsa

jobbra fordulását várta, nem kérdés, hogy egyetlen út létezett: az egész város egyre komolyabb szegényének számító telep teljes felszámolása. Erre azonban még hosszú évekig várni kellett. Horthy Magyarországának elégnek találta, ha adományokkal látja el nyomorgóit, a városi arisztokrácia még a lapokban sem szívesen találkozott a telepiekkel. A háború sem kímélte őket. Németek fészkeltek magukat a barakkjaik közé. A háború végén pedig minden pénzt a romos város helyreállításra költötték, s a nincstelenek élete 1945 után is háttérbe szorult. A Rákosi rendszer már a város szegényeként említette a Mária Valériát, de felszámolására semmilyen döntést nem hozott. Ám a telepiek sem voltak egységesek. Míg egy részük 46-ban az embertelen körülmények miatt már a Parlament elé vonult, addig mások a telep jelentős részét elpusztító tűz után, amikor a szemük láttára égtek le a házaik, inkább a zsúfoltan élő szomszédoknál vagy a közeli fűtetlen istállóknál bújtak meg, csak el ne kelljen hagyniuk a telepet.

A 47-es tűzvész után még tíz évek kellett eltelnie, hogy az akkori 49 barakk 600 lakását végre bontani kezdjék. Egyrészt a fővárosba érkező létszámának hirtelen megugrása sarkallta új lakások építésére a várost, másrészt a korai Kádár-rendszer számára már elfogadhatatlanná vált a telep évtizedek óta ismert nyomora. A készülő új épületkomplexumot eleinte Üllői úti lakótelepnek nevezték. A Habsburg hercegnő nevét anakronisztikusnak, és időszerűtlennek ítélve a kerületi tanács pályázatot írt ki a telep nevének megváltoztatására. Álláspontjuk szerint a Mária Valéria név összeforrt a tömegnyomor fogalmával. A József Attila lakótelep építésének első szakaszában, 1957–67 között 1701, míg a másodikban 1979–81 között még 989 viszonylag kis alapterületű lakás készült el. A megközelítőleg nyolcezer otthonból álló lakótelep csaknem 25 ezer embernek tudott biztos hajlékot nyújtani.

A házak körüli sok-sok zöld területtel megtervezett lakótelep az épületek közötti nagy, tágas terekkel, parkolókkal, játszóterekkel, bölcsődékkal, iskolákkal, könyvtárral, művelődési házzal, és mozival ellátva a nyolcvanas években elsősorban fiatal házasoknak kínált lakhatási lehetőséget. A hajdani legendás barakkok valamennyi kalyibáját már 1959-ben a földdel tették egyenlővé. Az akkor vadonatúj telep házai teljesen elfedték a múltat. Talán ez is volt a céljuk. Kevés dolog emlékeztet a nyomor évtizedeire. A lakótelep térképén csupán egyetlen olyan apró kis teret találni, ami még Mária Valéria főhercegnő nevét viseli.

A múltnak maradandó emléket állított *Keleti Márton* 1963-ban itt forgatott Hattyúdala, amely már az építkezés alatt készült. A filmben *Sztankay István*, *Bodrogi Gyula* és *Páger Antal*, a vén Tamburás örökítette az utókorra a Mária Valéria telep végóráinak hangulatát „A Villa Negra nem apácázárda” című híres betétdallal. ●

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Ferencz Győző: MINT A TUDAT REJTETT BARLANGJÁRATAI

Mint a tudat rejtett barlangjáratai,
A régi lakások homályba vesző alaprajza.

A hajópadlós cselédszobába,
Ahonnan hajnalonta elindult az óbudai
Gázgyárba a gyámoltalan legkisebb
Agglegény testvér, beette magát
Az olcsó szivar áporodott szaga,
Az éjjeliszekrényen gyufáskatulya
És gyanús gyógyszeresüvegek.

Az estére gőzpárás, reggelre jéghideg
Konyhában odakint
A gáz fölött száradt a férfiing.
Nyers szemeskávét pörköltödött
Vaslapon, az örök baracklekvárhoz
Vaj helyett főzőmargarin.

Estéknként a hosszú ablaktalan ebédlőben
Egy távoli, valószerűtlen
Világból itt rekedt alakok
Egymást lármásan túllícitálva
Fogták el a pagát ultimót.

Nyíltak még beljebb további szobák,
Az egyiknek félköríves erkélye volt,
Ott őrizte bezárkózva titkos gyászát
Két jólszituált gyerektelen öreg.

Beljebb, a lakás végében a családi
Festőművész, az istenfélő vénlány,
Az egyik ikerhűg, az a ripők,
Festette háromkirályos képeslapjait,
Lámpaernyőit körbetáncolták
Az esetlen mozgású akvarell angyalok.

Egy este, talán tarokk lett volna,
Becsöngetett a sógoruk, gyalog jött haza
Az orosz frontról az első háborúból,
Most meg gyalog ment fel a másodikra,
És amikor nagyanyám ajtót nyitott,
Bedőlt az előszobába holtan.

Ott megy el az 59-es villamos Farkasrétre,
De nem léphetem át a küszöböt én se,
Nem léphetem át már soha többé.
A régi lakás, Királyhágó utca 5/b.

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

LESZ NEKEM EGY SZIGETEM!

Csontó Sándor

Sokan álmodoznak erről gyerekkorukban, és felnőttként sem adják fel a reményt, hogy egyszer megvalósulhat ez a csodálatos tervük. A Margit-sziget, Budapest lelke, tündérkertje, a Duna gyöngye. Enyém, tiéd, övé. Mindenkié. Voltak és vannak, akik magukénak érezték és hatalmukat, tehetségüket, erejüket arra fordították, hogy szépüljön és gyarapodjon. Hosszan sorolhatnánk királyokon és felekezeteken át, József nádortól Tost Károlyig,

Ybl Miklóstól Zsigmondy Vilmosig a neveket. A boldog kevesek otthonuknak is mondhatták hosszabb-rövidebb ideig: József főherceg, Arany János, Krúdy Gyula, Szép Ernő, Bródy Sándor, Molnár Ferenc, Manno Miltiadesz. Ez a földdarab nincsen száz hektár – vajon hány embernek van ma ekkora, vagy nagyobb birtoka az országban? Többeknek, mint gondolnánk.

Nemrégiben a fenti jeles alakok mellé sorakozott fel Jaksics György budapesti születésű, de negyven év óta ceglédberceli lakos, faiskola-tulajdonos és szenvedélyes gyűjtő. Magánkiadásban jelentette meg az Üdvözlét Szent Margit szigetéről című lebilincselő és káprázatos albumát, nagyrészt saját relikviáiból. Ahogy az előszóban olvassuk, időnként össze kell rakni ezt a természeti csodát, hogy a látszólag lényegtelen, de fontos részletek és epizódok ne hulljanak ki a történetírás rostáján. Miután Jaksicsnak a helyi Tsz-ből mennie kellett, kertészként öt évet húzott le „büntetésből” a Margitszigeten, s cserébe egy életre szóló szerelmet kapott. A sors akarta így. Bár visszatért a Ceglédi Gyümölcskutató Intézetbe főkertésznek, majd később magánzó lett, rajongása szíve hölgyéért azóta sem csökkent. Negyedszázada minden, a szigettel kapcsolatos dolgot, eseményt és személyt gyűjtött, összegereblyézett több mint száz könyvet, ezernél több képeslapot, számtalan értékes holmit. „A Margitsziget nagyon nagy téma, egy mozaik, amit megpróbálok összerakni, de félek, hogy meghaladja a képességeimet” – nyilatkozta korábban. Néhány év szellemi és anyagi ráfordításának köszönhetően összeállt a mű, amiért a szimpla köszöneteknél több illetné a szerzőt. Kitérte előttünk a nagyszekrényt, és mindenkiel megosztotta szerelmének szebbnél szebb ékszezeit, féltett titkait és ritka gőnceit. Vajon melyik férfi képes erre? Ez a vaskos könyv nyomon követi a terület történiáját a kezdetektől, összefoglalja természeti és kulturális értékeit, amelyekből bőven van, hiszen a sziget egyszerre pihenő- és gyógycentrum, sportközpont, idegenforgalmi célpont, műemlék és arborétum is. Fejezetekre bontva, idevonatkozó

idézetekkel fűszerezi a szigeten felhalmozott kincseket, a patinás szállodákat és árnyas vendéglátóhelyeket, bemutatja a vizes sportokat, a lovaspólót, a teniszt. Páratlan értékű és mennyiségű képanyag színesíti a kötetet: 250 képeslap, fotók, belépőjegyek, plakátok, térképek, menükártyák, cédulák, prospektus, plakett, grafika és bélyegek. Olyan sokoldalú tartalommal, információval gazdagodunk, s nem is csak a szigetről, amiről eddig nem volt tudomásunk. Ajándékba kaptunk mindannyian Jaksics úrtól egy csemetét – amit jó ölbe venni –, és amiben kivétel nélkül gyönyörködhetünk, még száz és annál sokkal több esztendeig. Ha vigyázunk rá, és a természet is úgy akarja. Az albumot képjegyzék, névmutató és irodalomjegyzék teszi teljessé.

Üdvözlét Szent Margit szigetről Magánkiadás 2014. Albumalak, fűzött egészsvázon-kötés, rajzos papírborítóval 352 o. Info: jaksicsfaiskola@t-online.hu

A TERVEZŐASZTALTÓL A HIRDETŐOSZLOPIG

Válogatás Gunda Antal grafikusművész hagyatékából
Magyar Nemzeti Galéria, C épület, 2015. szeptember 27-ig

Hogyan zajlott az illusztrátorok és plakátművészek diplomavégzése 1952-ben? Milyen feladatokat kapott a grafikus iskolai elvégzése után az 1950-1960-as években? Milyen művészi utak vezettek az 1960-as évek filmplakátjaihoz, amelyek a magyar plakátművészet kiemelkedő alkotásainak számítanak? Mi a különbség a kézzel rajzolt terv és a nyomdai úton kivitelezett plakát és prospektus között? Ilyen és ezekhez hasonló kérdésekre ad választ a grafikai kabinet következő kiállítása.

Gunda Antal (1929–2013) jellegzetes, a korszak hangulatát tükröző nívós plakátjai és egyéb alkalmazott grafikai munkái jól példázzák az 1950–1970-es évekbeli magyar tervezőgrafika színvonalát. A most gyűjteményünkbe került művek és a nálunk őrzött más Gunda Antal-munkák jól láthatóan kirajzolják a korszak reklámgrafikájának stílárís változásait a festői realizmustól a síkszerű, elvontabb ábrázoláson át a fotómontázsig, majd a tárgyilagosságra forduló grafikai jelrendszerig. ●

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

MÁTYÁS-TEMPLOM. A BUDAVÁRI NAGYBOLDOGASSZONY- TEMPLOM ÉVSZÁZADAI (1246–2013)

Kiállítási katalógus
Budapesti Történelmi Múzeum,
Budavári Nagyboldogasszony-templom

A Mátyás-templom különleges, kiemelt szerepet töltött be az eltelt évszázadok során a magyar történelemben. A kötet először vállalkozik arra, hogy részletesen leírja a templom több évszázados történetét, az ehhez kapcsolódó tárgyakat, a számos átépítés – köztük a Schulek-féle 19. század végi – dokumentumait és a legutóbbi felújítás eredményeit.

Ára: 7200 Ft

Megvásárolható a Budapesti Történelmi Múzeum és a Mátyás-templom üzletében.

SÜMEGI GYÖRGY: 1956 PLAKÁTJAI

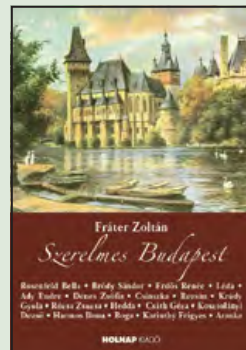
Corvina Kiadó

„Ávósnaq nincs irgalom! Menjenek az oroszok a Kárpátokon túlra!” Ilyen és ehhez hasonló feliratok jelentek meg 1956 lázas napjaiban a pesti utcákon – plakátokon és röplapokon, követelve a magyar függetlenséget, a megszálló szovjet csapatok kivonulását. A forradalom mindennapjaihoz szervesen hozzátartoztak az ilyen utcai falragaszok, gúnyrajzok, kézi készítésű plakátok. Ezek sokszor művészi színvonalon készültek, ma azonban szinte teljesen ismeretlenek, ugyanúgy, ahogy a forradalom bukása után 1956-tal foglalkozó, természetszerűleg külföldön készült munkák is.

Ára: 4990 Ft

FRÁTER ZOLTÁN: SZERELMES BUDAPEST. IRODALMI HÁROMSZÖGEK

Holnap Kiadó

Ebben a kötetben többek között Bródy Sándor, Ady Endre, Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezso, Karinthy Frigyes a szerelmi történetek érintettjei, szereplői, ők beszélnek hiteles dokumentumok alapján. Fráter Zoltán az eredeti levelezések, naplójeljegyzések, vallomások nyomán izgalmas olvasmányt állított össze, párbeszélgetésekké alakítva hét legendás háromszögtörténetet.

Ára: 2700 Ft

BUDAPEST +25

Választás, mindennapok

Budapest Főváros Levéltára, 2015. október 16-ig

Negyedszázada voltak az első demokratikus önkormányzati választások a kommunista rendszer megszűnése utáni Magyarországon. A kerek évforduló aktuálisra tette, hogy Budapest Főváros Levéltára őrzetében lévő iratok alapján e fontos eseményről kiállítást szervezzünk

A földszinti kiállítóterben az 1990-es önkormányzati választásokat jellemző életképeket mutatunk be. Az első emeleti kiállítóhelyiségben eredeti iratokból válogattunk. Tizenöt tárlóban a választásokat megelőző utcai eseményeket, az új társadalmi szervezetek megfigyeléséről szóló dokumentumokat, a

„hétköznapi” hősokeket, az újonnan megalakult pártokat, az önkormányzati választásokat, a közterek átalakítását, illetve a budapesti kulturális élet egy speciális szegmensét mutatjuk be. Látogatóinkat a QR-kódok és a földszinten felállított információs pult is segítik a tájékozódásban.

Helyszín: Budapest Főváros Levéltára, 1139 Budapest, Teve utca 3-5. ●

ÉLETÜNK A JÁTÉK

Válogatás Karlócai Mariann játékgyűjteményéből

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2015. november 22-ig

A múzeum egy kiállítással tisztelgőleg Karlócai Mariann óvodapedagógus, játékgyűjtő előtt, aki idén ünnepli 90. születésnapját. Egyben megemlékezünk Kiss Áron pedagógusról, a Magyar Játék Társaság névadójáról is, mivel idén van születésének 170. évfordulója.

A tárlaton Karlócai Mariann gyűjteményének legszebb és legkülönlegesebb darabjait mutatjuk be. A legkisebbek, a csecsemők játékaiktól jutunk el a felnőttkor játékaikig. Látható a tárlaton többek között egy-egy szobabelső a lányok, illetve a fiúk játékaival, megtekinthető egy parkrészlet is szabadtéri játékokkal. Sok kipróbálható játékkal várjuk a látogatókat a játszóházban, sőt, magával a kiállítás megtekintésével is játékra invitáljuk az érdeklődőket. ●

TÖRÉKENY TERMÉSZET — HEREND KINCSEI

A természet ábrázolása tudományos és művészi szempontból
Magyar Természettudományi Múzeum, 2015. szeptember 28-ig

Hazánk élővilága Európában még mindig egyedülálló, gazdagsága és változatosága, az ezen a kis területen megtapasztalható sokféleség kiemelkedő értékünk. A Herendi Porcelánmanufaktúra 2001 óta a Magyar Örökség része, a Herendi porcelán 2013-ban hungarikum lett. A Magyar Természettudományi Múzeumban most találkozunk a kettő: a törékeny porcelán kiemeli a törékeny természet szépségeit. A kiállítás ezt a kettősséget mutatja be, hiszen a herendi porcelánhoz méltó, egyedi értéket képviselnek a múzeumi gyűjteményekben őrzött természeti tárgyak, melyek a hazai élővilág sokféleségének dokumentumai. A porcelánfestők a természet formakincsét használják fel, hogy kiemelkedő szépségű használati és dísz tárgyat hozzanak létre.

A természet tisztelete közös, de a megközelítése, az ábrázolás módja különböző. A tudományos illusztrátor tudományos szempontok szerint örökíti meg a természetet. A porcelánfestő a maga művészi eszközeivel a természet szépségeit, sokszínűségét csempészi az otthonokba. ●

SCHILLINGER BALÁZS „PESTI MIKROKOZMOSZ”

kiállítása a Szép Műhelyben

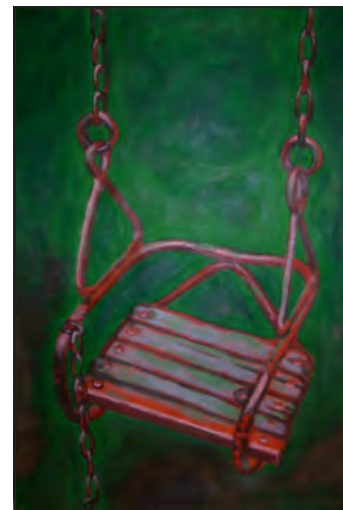
1053 Budapest, V. Szép utca 5., 2015 július 22-ig

A kiállításon látható tizenegy képen a művész szellemi, lelki világát és gondolatait láthatjuk formákban, színekben megfogalmazva. Kiemelt téma a gyermekkor emlékezete, a játszótéri játékokról felvilánczó képrészletek. Üres hinta, mérleghinta – bármelyik pillanatban bele- illetve rá szeretnénk ülni – vagy a játszótéri korlátok részletei, melyek az évek folytonosságát is szimbolizálhatják számunkra. Megszólít, hiszen mindnyájunknak vannak ehhez hasonló emlékei. A másik motívum a fragmentum, amikor a festő az egész részeit látta, szinte mikrokozmoszi mélységbe hatolva, formát és lelket öntve az atomi világ vibrálásába; mint a leszakadt plakát alatti elő-

ző réteg feltárása vagy az ajtó, a kilincs, a zár ki tudja hova vezető misztériuma.

A művész a többnyire meleg árnyalatú akrilfestéket vékonyan, lazúrosan, finom ecsetkezeléssel vitte fel a vászonra, így téve teljessé képei narratív tartalmát.

Géczi Ildikó – festőművész, tanár és Nagy András – Szép Műhely ●

A LEGÚJABB KOR GICCSE

Zappe László

A Városmajorban valóságos csoda történt Zilahy Lajos regényével és Kalmár László filmjével. Egy csoda persze nem történt meg. Nem tűnt el belőlük a giccse. Csak korszerűsödött. A történet nem valószerűtlen vagy értelmetlen – az életben minden megtörténhet –, csak hiteltelen. Vidékről jött úrifú fővárosi dandynek készül. Aztán meglátja egy kegyelmes úr nem túl szép lányát, és karriert ígérő házasságról kezd ábrándozni. Szóval eddig Julien Sorel és Bel Ami egy személyben. Csak Stendhal és Maupassant formátuma hiányzik a történet mögül. Pedig a java még hátra van. Mire meghódítja a hölgyet, addigra bele is szeret. A lány látszólag viszonyszereti, de közben meg is csalja és máshoz akar férjhez menni. A női viselkedésnek ehhez a rejtélyéhez talán már dosztojevszkiji írói nagyság kellene. Valamiért még a szabadtéri változatból is érezni, hogy ez nincs és nem is volt jelen. Pedig mindahhoz, ami ezután következik, talán még az is kevés volna. Hősünk ugyanis kétségbe esik. Úgy látszik, cinikus racionalizmusát végképp elfeledte, a karrierre már nem is gondol, belesüpped a szerelmi bánatba. Ekkor véletlenül találkozik egy titokzatos nővel, akiről apránként kiderül, hogy egy haldokló előkelőség kitarthatja. Együtt töltenek egy kellemes hetet. (Vagy kicsit többet.) A nő beleszeret, de hiába minden ragaszkodása, segítsége, a vigasztalhatat-

lan fiatalember mégis elzúlik, elkártyázza vidéki birtokát, hatalmas adósságokat csinál. Szeretőjének kitartója azonban szerencsésen meghal, mindenét a nőre hagyja, aki éppen rendbe rakja a férfi ügyeit, amikor egykori végzetes szerelme rájön, hogy mégis őt szereti igazán, és visszatérne hozzá. A szerencsétlen pasasnak ez már sok, a nehéz választás előtt öngyilkosságra menekül. Lássuk be, jól teszi, egy ilyen pipogya alak ezt érdemli. Nehéz belátni, hogy min kellene meghatódni vagy megrendülni.

A városmajori produkciónak azonban nem ez az ostoba történet a fő attrakciója, hanem a díszlet és a zene. Klimó Péter szürkés hasábokból készített stilizált teret, amelyekből korhadó fák ágai nőnek ki. Mintha rideg betonvilág és korhadó szerves élet egyszerre képeznék azt a környezetet, ahol bujkálva élnek, illetve bonyolítják össze életüket a színre kerülők, és a hangulatot néha vetített háttér is fokozza. Csudára posztmodern, huszonegyedik századi világ. A legújabb kor giccse. A zene pedig, amelyet Nyitrai László szerzett és a színlap szerint vagy Farkas Izsák vagy Gazda Seges valósít meg, még korszerűbb: gépi segítséggel egyetlen fiatalember annyi szótartalmat rak egymás mellé, amennyit csak akar. Az eredmény valóban remek.

Ráadásul az egész nem hosszabb a filmnél, másfél óra, egyáltalán nem kell komolyan venni (nem is lehet), de lehet bámulni a működést. Beleértve a színészekét is. Lengyel Tamás ironizált negéddel fog bele a mind képtelenebb történetbe, és szakszerű távolságtartással mondja-éli végig a képtelen életregényt. Elbeszél és átél, kívülről és belülről látat. Györgyi Anna remekül kétértelmű anyafigurát hoz, nem tudni, félti-e lányát, vagy segíti komplikált ügyeiben. De mindenek előtt és fölött úriasszonyként viselkedik. Szabó Vera számára mintha mi sem lenne természetesebb a teljesen értelmetlen, következtelen viselkedésnél. Érzelmeket nem mutat, az éppen adott pillanathoz igazodva viselkedik. Más aligha is tehetne, ha megpróbálna valami igazit mutatni ebben a lányban, megpróbálna kimutatni valami felszín alattit, a szerep egyik fele bizonyára agyonütné a másikat. Ullmann Mónika alakításának nagy erénye, hogy közelíteni sem akar Karády Katalinhoz. Titokzatossága mögül egy érző lélek bölcs-szomorú játékossága kandikál ki. Miklós Marcell és Sipos Vera kettőse eleven humorral lazítja a tömény áltragédiát, mintaszerű karakteralakításokkal szolgálnak.

A nyári szezon kezdetének nem is rossz ez a bemutató. Garai Judit átirata és Hídvégi Nóra rendezése nem bántja az eredeti műveket, nem ironizál, nem karikíroz, de az élet tükréként komolyan sem veteti magát. Látványos, élvezhető attrakció a Halálos tavasz a Városmajorban. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

Főúr, megfizetek!

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

Lehettem vagy tíz esztendő, amikor egy heveny húsvéti locsolkodás eredményeként olyan komoly anyagi bázisra sikerült szert tennem, hogy megvalósíthattam régi vágyamat: meghívtam egy délutáni cukrászdázásra akkori szívserelmemet, *Kalmár Rózsát*, aki két házzal lakott lejjebb a Kossuth utcában. A leány, örömmre, nem mondott nemet, úgyhogy másnap szinte kézen fogva beállítottunk a közeli Pacsirta cukrászdába, ahol eleinte egészen jól mentek a dolgok (nem ettem le magam, például, és egészen flottul elbeszélgettem a Rózsával a gombfocicsapatok téli felkészítésének titkairól) az összejövetel végén azonban rettenetes esemény történt. – Fizetek! – rikkantottam életemben először, ahogy a nagyoktól láttam, aztán, mikor a mosolygós (rajtam mosolygott épp, nem nekem) pincérnő elém tette a blokkot, csak egy pillantást vetettem rá, aztán az asztalra csaptam egy papír húszforintost, és azt mondtam:

– A többi a magáé!

Legalább két másodpercig nagyon büszke voltam magamra, hogy ilyen komoly felnőtt lett belőlem, csak aztán szembesültem azzal a ténnyel, hogy a számla húsz forint negyven fillért mutatott. A többit el tudják képzelni. A pincérnő harsány kacajra

fakadt, vele kacagtak a többiek is, Kalmár Rózsát is beleértve, akivel még ott, a krémesek maradéka fölött véget ért bimbózó viszonyom. És a felnőtté válás folyamata is alaposan lelassult bennem.

Ezt a régi történetet csak azért eleve-nítettem fel, hogy bemutassam, a fizetés egyáltalán nem egyszerű dolog. Annak látszik pedig: éppen ebben rejlik igazi veszélyessége.

Kezdődik mindjárt azzal a kérdéssel, miként hívjuk fel magunkra a figyelmet úgy, hogy méltóságunkat is megőrizzük közben. Az, ugye, nem megy, hogy egy zajos, zsúfolt étteremben az ember csak úgy kiabálni kezd bele a vakvilágba. Annak semmi, de semmi értelme nincs: a kutya se hederít rá, legfeljebb a szomszéd asztalok lakói tartják bolondnak. És egyáltalán, ha már, mit kiabáljon az ember? A főúr történelmileg elég beágyazott, de ma már meglehetősen ódivatú, a fizetek, önmagában, elég nyers, a pincér éppúgy, a halló egész egyszerűen béna, attól meg, hogy legyen szíves, a hideg borsózik a hátamon. Marad még a jelentkezés meg a feltartott kézzel való hadonászás, egyik szörnyűbb, mint a másik, ráadásul, ha észreveszik is az illetékesek, nem tudják, mi a célunk vele: lehet akár további rendelés is. Köznapi fórumokon

ismeretes a felemelt mutató- és hüvelykujj nyílt színi összedörgölése is, de azt aztán végleg nem minősíteném. Még a szemkontaktus a leginkább ajánlatos megoldás, határozott fejbiccentéssel, de ahhoz megfelelő színvonalú főpincér is kell, ez nem tagadható.

Am ha a számla végre eljutott az asztalunkhoz, még mindig rengeteg feladat marad. Először is, hogy ki fizessen. Alapesetben (ha egy nő és egy férfi ül az asztalnál) én ragaszkodnék a hagyományos megoldáshoz, de több férfi vagy nő esetében vagy nagyobb, vegyes társaságoknál már nehezebb a jó megoldás: mindenesetre ezt a vitát nem a pincér jelenlétében kell megvívni. Aztán kérdés, mennyi borralvót adjunk. (És adjunk-e egyáltalán, akkor is, ha penetráns kiszolgálásban van részünk.) Hogyan járunk el, ha a felszolgálati díjat külön felszámítják (manapság terjedő divat ez) vagy ha kártyával fizetünk. (Hozzácsapunk tíz százalékot a leolvasónál, vagy a kártya mellé felteszünk a tálcára néhány bankjegyet is.)

Látják, mennyi bonyodalom. És akkor még nem beszéltünk arról, illik-e gondosan ellenőrizni a számlát (mondjuk, például hölgytársaságban), s kezdjünk-e reklamálni, ha nagymálnát számoltak fel nekünk kismálna helyett. (Rigorózus álláspontom ez: ne csináljunk műsort, tegyük zsebre a számlát, és később nyugodtan tekintsük át. Ha komoly átverést tapasztalunk, ne menjünk oda többet.)

Tanulság annyi, hogy az életben mindennél meg kell fizetni. Azért a tudásért is, ami az éttermi fizetés tárgykörében ragad ránk az évtizedek során. ●

„COLONIA SPLENDIDISSIMA” AQUINCUM A LEGFÉNYESEBB VÁROS

Aquincumi Múzeum
Budapest III. ker., Szentendrei út 135.
Tel.: 06-1-430-1081, www.aquincum.hu

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásával készült.

forrás: fortépan

